Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 266 (12656) | 1984 чылдың ноябрь 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

МУРНУВУСТА СОРУЛГАЛАР УЛУГ

Беш чылдың дөрткү чылы доостур чыгаан, мурнувуста оон доозукчу чылы. Улуг, харысалгалыг сорулгаларны туруп турарын совет кижилер ханызы-биле медереп билбишаан, доозукчу чылды төлептиг уткуурунга белеткенип турар.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының бирги секретарьлары киришкен СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ээлчеглиг хуралынга 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көрген.

Эш К. У. Черненко хуралга делгеренгей чүве чугаалаан. Оон чугаазында айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни СЭКП ТК-ның Политбюрозу чүүлдүг деп көрген болгаш оларны бүгү партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарының, хөй-нити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазының үндезини болдурары эргежок чугула деп санаан.

1985 чыл хөй тала-биле онзагай чыл болур. Ол дээрге СЭКП-ниң XXVII съездизинге идепкейлиг белеткелдиң чылы, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чыл оюнуң чылы-дыр. «Чаа чылда бисти манап турар улуг ажылга бо бүгү чүүлдер политиктиг онза утка-шынарны киирип турар. Амгы беш чылды чедиишкинниг доозарынче, он ийиги беш чылга эки, быжыг базаны тургузарынче бүгү күштерни эвилелдээр лозунунуң адаа-биле ол ажыл чоруттунган турар ужурлуг» деп, эш К. У. Черненко демдеглээн.

1985 чылда планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин белеткээри ээвээш эвес күжениишкиннерни негээн, бистиң чедиишкиннеривисти болгаш чедир кылдынмаан чүүлдеривисти барымдаалап көрген. Элээн каш чылдагааннарның уржуунда 1981-1982 чылдарда улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң темпилери планда көрдүнгенинден элээн чавыс болганы билдингир болгай. Байдалды партия боттуу-биле көрген болгаш таарымча чок чүүлдерни ажып эртеринче, экономиктиг өзүлдени дүргедедиринче угланган дээштиг хемчеглерни ажылдап кылган. Ол хемчеглер бодунуң түңнелдерин берген — экономика улам-на шапкын хөгжүп турар апарган. Улус ажыл-агыйының херек кырында бүгү адырларының ажылынга таарымчалыг базымнар сөөлгү ийи чылда кылдынган. Идегелди берип турар өскерилгелер кедээ ажыл-агыйда база болуп турар, ол дугайында СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга тодаргай чугаалажып көрген. Бо бүгү чүүлдер совет кижилерниң амыдырал деңнелинге таарымчалыг салдарлыг болган. А ол дээрге партияның экономиктиг политиказының шынныын, ажылдап кылдынган шугумнуң шынныының кол барымдаазы-дыр.

Ындыг түңнелдерни чедип алырынга кандыг чүүлдер дузалааныл? Ол дээрге хамыктың мурнунда төпте болгаш черлерде партия организацияларының, совет болгаш күрүне органнарының ажыл-агыйга удуртулганы сайзырангайжыдар талазы-биле улам-на тодаргай сорулгалыг, боттуг ажылы-дыр. Бүгү албан-дужаалдарның кадрларынга негелделиг чорук күштелген, ажыл-херектиң байдалы дээш оларның харысалгазы бедээн. Күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун, организастыг чорукту быжыглааны түңнелдерин база берген. Бо бүгү хемчеглерни бүгү чон деткээн.

Экономикада таарымчалыг чүүлдерни нити күжениишкиннер-биле чүгле быжыглаар эвес, харын улам көвүдедир херек. Хожудаашкынны чайладырын чамдык черлерде чедип албааның ажылдың түңнелдери херечилеп турар. Ол байдал ылаңгыя планның номенклатура талазы-биле күүселдезинге хамааржып турар. Сеткил шөлээнзиредир, боттоожуктурар чоруктар чамдык черлерде ам-даа бар болуп турар. Ындыг сеткил шөлээнзирээшкиннери кая-даа турбас ужурлуг. Хожудап турар кижилер күжениишкинниг ажылдаар, планны күүседип турарлар — мурнакчыларга чедер, мурнап турарлар — темпилерни кошкатпас ужурлуг.

Беш чылдың доозукчу чылының план төлевилели экономикада таарымчалыг угланыышкыннарны быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче угланган. Экономиканың нити көргүзүглериниң талазы-биле улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң беш чылдың эрткен чылдарында ортумаа-биле темпилеринден бедик темпилерни план төлевилелинде айтып турар. Ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарынче кол угланыышкын кылдынган. Одалга-энергетиктиг комплекстиң адырлары боттуу-биле хөгжүүр, газ үлетпүрү, атомнуг энергетика мурнукузу ышкаш, бедик темпилерлиг сайзыраар. Кедээ ажыл-агыйның, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларын амгы үениң техниказы-биле хандырары күштелир, минералдыг чемишчидилгелерни кедээже чорудуп бээри көвүдээр. Кол айтырыгларның бирээзи — капитал тудуг, аңаа өзүлдениң бедик темпилери, тудугларны материалдар, машиналар болгаш механизмнер-биле эки хандырары көрдүнген.

Планның социал талазы-биле кезээ Советтер чурттунуң ажыл-ишчи бүрүзүнге дорт хамааржыр. Чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай бедидери, чуртталга база социал-амыдырал тудуун чайгылыш чокка хөгжүдери көрдүнүп турар. Чоннуң боттуг орулгалары 1985 чылда 3,3 хуу көвүдээр, ол дээрге эрткен дөрт чылдарда ортумаа-биле турганындан ыракта бедик болур. Башкыларга, кедээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының чамдык категорияларынга ажыл төлевирин төпчүдүп бедидери уламчылаар. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге чиигелделерни көвүдедири, өске-даа хемчеглер, оларның аразында школа реформазын боттандырары-биле холбашкан хемчеглер көрдүнүп турар.

Чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаарының негелделери база чогууру-биле барымдаалап көрдүнген.

Даштыкы экономиктиг харылзааларны улам ыңай хөгжүдери, ылаңгыя ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле оларны шапкын хөгжүдери план төлевилелинде айыткан. Дээди деңнелге Экономиктиг чөвүлел хуралдың шиитпирлеринде болгаш аңаа дугуржулгаларга айыткан бүгү чүүлдерни бүрүн барымдаалап көрген.

Планның болгаш бюджеттиң төлевилелдери партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының айтыышкыннарынга дүгжүп турар, чурттуң амыдыралынга сөөлгү чылдарда болдунган чаа, таарымчалыг чүүлдерни бүрүн барымдаалап көрген.

1985 чылда планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу оларны колдуунда чүүлдүг деп санаан. Планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин ССРЭ-ниң Дээди Соведиңге чугаалажыры-биле киирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге сүмелээн.

«Планнаттынган бүгү чүүлдерни амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг болгаш тодаргай сорулгалыг ажылды организастаары ам бирги черниң чугула херээ кылдыр көрдүнүп турар. Айтырыг мынчаар тургустунуп турар: план чугаа чокка күүсеттинген турар ужурлуг, а кая болдунар болгаш эргежок чугула болдур, ону ажыр күүседир херек» деп, эш К. У. Черненко демдеглээн.

Бүгү адырларның, бүгү бүдүрүлгелерниң ажылын сырый хаара тудар ужурлуг нити сорулга бар — ол дээрге ажыл-агыйны эки чорудары, курлавырларны чөп ажыглаары, улам эки үре-түңнелдиг ажылдаары-дыр. Биригээр чугаалаарга, ажыл-агыйны эң бедик түңнелдиг кылдыр чогумчалыг чорудары-дыр. Амгы үеде байдалдың онзагай чүүлү чүдел диве, бүдүрүлге чорудулгазының бүгү звеноларын чаартыкчы ёзу-биле организастап тургаш, бүгү ажылды шынар талазы-биле улам-на бедик чадаже көдүреринде.

Материалдыг курлавырларны камнаары — ажыл-чорудулганың эң чугула сорулгазы. Моон мурнунда турганынга бодаарга, ону канчаар көөрү ам принципиалдыг ёзу-биле шуут сыр өске болур ужурлуг. Курлавырлар соксаал чокка өзер дээрзинге бөгүн кордап болбас ужурлуг бис. Бистиң хүннеривисте бүдүрүүшкүн өзүлдезин хандырарының эң чугула үндезини чогум-на камналга болуп турар. Камналга талазы-биле боттуг хемчеглерниң тодаргай планын бүдүрүлге бүрүзүнге ажылдап кылыр, оон күүселдезинге шыңгыы контрольду тургузар херек. Чижээлээрге дижик, мурнакчы бүдүрүлгелерниң үлегерия езугаар күш-ажылчы коллектив бүрүзү камнап алдынган материалдар, чиг-эт болгаш одаар чүүл-биле бир чылдың ийи хүнүнде ажылдаар деп сорулганы бодунуң мурнунга чүге салып болбас деп.

Бүдүрүлгелерниң, областарның, крайларның болгаш республикаларның пландан дашкаар камналга фондуларын ажыл-агыйны чогумчалыг чорударының күсели-биле тургузар талазы-биле чурттуң мурнакчы коллективтериниң инициативазын ТК-ның Политбюрозу деткээн, ол фондулар күш-ажылчы коллективтерниң социал херегледериниче, бирги ээлчегде, чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринче шилчиттинген турар ужурлуг.

Күш-ажылды чөп ажыглаарынче, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кол кичээнгейни салыр херек. Чижээлээрге, ажылдаар черлерге аттестация чорудар талазы-биле чамдык күш-ажылчы коллективтерниң эгелээшкинни эки деп санаттынып турар. Днепропетровскиниң комбайн заводунуң коллективиниң ындыг ажылының дуржулгазын Төп Комитет чоокта чаа деткээн. Министерстволар, чер-черде партия, совет болгаш профэвилел органнары ол эгелээшкинни нептередирин хандырарын чедип алыр ужурлуг.

Ажыл-агыйны үре-түңнелдиг, чөп башкарары — ол дээрге продукцияның шынарын доктаамал экижидери-дир. 1985 чылдың планының төлевилелинде ол талазы-биле чугула даалгалар бар, ол дээрге кылыр ужурлуг чүүлдеривистиң чүгле эгези-дир. Продукцияның шынар талазы-биле байдалы эмдыызында хирелиг болгай. Шынар экижидер талазы-биле ажылды адырлар аайы-биле министерстволар, экономиктиг төп ведомстволар идегелдиг үндезинге тургузар ужурлуг.

Амгы үеде шапкын хөгжүлдениң үндезини — эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннериниң бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглаары. Машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң чаа хевирлерин бүдүрүлгеге тургузарынче болгаш шиңгээдип алырынче, мурнакчы технологияны ажыглаарынын, продукцияны чаартырының хемчээлдерин улгаттырарынче план төлевилелин угландырганын эки деп үнелевишаан, оон-биле чергелештир бир эвес эртем болгаш техниканың хөгжүлдезиниң чугула айтырыглары улам делгем туруш-биле көөр болза, бо адырда ажыл-херектиң байдалы шыңгыы сагышсыраашкынны болдуруп турар деп, эш К. У. Черненко демдеглээн. Ынчангаш Политбюро эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарының болгаш экономиканың бүгү звеноларынга ону эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарының айтырыгларын СЭКП ТК-ның чоокку үеде Пленумунга чугаалажып көөрүн эргежок чугула деп көрген.

Эргелеп башкарылганы, бүгү ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдары — бирги чергениң сорулгазы. Беш министерство бүдүрүлгелериниң бот-башкарылгазын болгаш харысалгазын калбартыр талазы-биле шенелде маңаа улуг рольду ойнаар. Келир чылын ук шенелдеге эвилел болгаш республика чергелиг 21 министерство база кирер. Оон аңгыда элээн хөй областарның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери чаа байдалче шилчир.

Экономикада бистиң бүгү күжениишкиннеривис алызында барып чоннуң чаагай чоруун бедидеринче угланган эчис сорулгалыг. Ажылчы чоннарның орулгалары чылдаң чылче өзүп турар, садып алыкчыларның хереглели бедик шынарлыг барааннарже угланып турар. Ол дээрге дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Ынчалзажок хереглелдиң ол өскерлиишкининге үлетпүр белен эвес болуп турар. Шоолуг хереглеттинмес бараанарны элбээ-биле бүдүрерин ол уламчылап, а чугула хереглелдиң эки шынарлыг бараанарын ээвээшти бүдүрүп турар. ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунуң удуртукчулары рынок коньюнктуразын өөренип көөрүнге болгаш барымдаалаарынга чогуур кичээнгейни салыры хандырып шыдаваан, чамдык чугула бүдүрүлгелерни эде тургузар дугайында сагыш салбаан. Бо чемелээшкинни машина тудуушкунунуң чоңга бараанар бүдүрүп турар хөй-хөй адырларынга-даа, а ол ышкаш садыг организацияларынга база хамаарыштыр чугаалап болур. Бо талазы-биле партийжи туруш эң-не тодаргай — экономиканың бараанар бүдүрүп турар болгаш чоннуң амыдыралын хандырып турар бүгү адырларының база звеноларының шапкын хөгжүлдезин хандырары.

Экономикага партийжи удуртулганың деңнелин улам ыңай бедиткениңден, массалар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды бүгү талалыг күштелдиргениңден ажыл-херектиң чедиишкинни дорт хамааржыр. Партия комитеттериниң, совет болгаш ажыл-агый органнарының, бүгү ажыл-херектерниң, бүгү-ле организастыг болгаш пропагандисчи хемчеглерниң чогуур хуусаазында болгаш үндезинделдиг болуру хажыдып болбас дүрүм болур ужурлуг.

Социалистиг чарыш ышкаш, шак ындыг күчүлүг быраны долу күш-биле ажыглаар херек. Социалистиг чарышты күш-ажылчы коллективтерде канчаар организастааныңдан, оон кандыг хевирлерин ажыглааныңдан, оон чоңга көскүзүнден бүдүрүлге түңнелдери улуу-биле хамааржыр.

1985 чылда планныг онаалдаларны долдур болгаш ажыр күүседиринче, он бирги беш чылды чедиишкинниг доозарынче угланган организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды чорударын хандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия край, область, округ, хоорай болгаш район комитеттеринге, партия эге организацияларынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол органнарынга хүлээткен.

Күрүне планының онаалдаларын боттандырар дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржиринче, бистиң ленинчи партиявыстың XXVII съездизин күш-ажылчы улуг чедиишкиннер-биле уткууруиче чурттуң коммунистерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу кыйгырган.

«Правда» солуннуң мурнуку чүүлү.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары эш Г. М. Марковту Ленин орден болгаш «Кадыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет литератураны хөгжүдеринге улуг ачы-хавыяазы, үре-түңнелдиг хөй-нити ажылы дээш база ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылы-биле холбаштыр Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары эш Георгий Мокеевич **Марковту Ленин орден база «Кадыр болгаш Маска» ийиги Алдын медаль**-биле шаннаар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Г. М. Марковтуң күш-ажылчы ачы-хавыяазын демдеглээри-биле Маадырның төрээн черинге хүлер хөрек тураскаалын тургузар.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы К. ЧЕРНЕНКО.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль. 1984 чылдың ноябрь 16.

ССРЭ-нин орденнери-биле чогаалчыларны шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Совет литератураны хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш база ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр **шаңнаарлар болза:**

ТЫВА АССР-ДЕН
«Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле
Кызыл-Эник Кыргыс **Кудажи.**

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы К. ЧЕРНЕНКО.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Секретар МЕНТЕШАШВИЛИ

Москва, Кремль, 1984 чылдың ноябрь 16.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Дүүн СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга байырлыг хурал болуп эрткен. Ону МАРН-ның III съездизиниң 60 чылынга болгаш Моол Арат Республиканы тургусканының чарлааның 60 чыл оюнга тураскаадып эрттирген. Хуралга партия болгаш совет органнарының, хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң, хөй-нитизиниң төлээлекчилери киришкен. Хуралга илеткелди Тываның дыл, литература болгаш төөгү эртем-шинчилел институдунуң директору, төөгү эртемнерниң кандидады Ю. Л. Аранчын кылган. Моолдуң эрткен 60 чылдар иштинде чедиишкиннериниң дугайында Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелелдиң начальниги Я. В. Сарбаа, журналист В. С. Кривлик, культура министриниң оралакчызы В. В. Оскал-оол олар чүве чугаалаан.

МАРН-ның III съездизиниң 60 чылынга болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының 60 чылынга совет-моол найырал айы база тураскааттынган.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

3 чыл 10 айларның дургузунда продукция бүдүрериниң планын 102,1 хуу, продукцияны сайгарарын 104,6 хуу чедирип, Чадааның сүт заводу багай эвес ажылдаан.

Заводтуң цехтери планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар. Цехтерде социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап келген. Механиктиг цехтен компрессорщик Анатолий Корбут, кочегар Кондор Даваа, бүдүрүлге цегиниң Александра Болат-оол олар өске эш-өөрүнге үлегерлиг чижекти көргүзүп ажылдап турарлар.

О. КАРА-САЛ.

Партияның сөзү совет кижилерни шалыпчы ажылдаарынче хей-аът киирип турар

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ, КАМНАЛГАЛЫГ АЖЫЛДААРЫНДА

1985 чылда планның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга бүгү талазы-биле сайгарып чугаалашканын база аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугаазын коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези — республика типографиязының коллективи изин-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар.

Бүдүрүлге чорудулгазының бүгү звеноларынга үстүнден адаанга чедир ажыл-агыйны ажыктыг кылдыр чөп башкарып чорудары дээш массалыг шимчээшкинни калбартыр сорулганы салганын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, күш-ажылчы, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларны камнаарынче, кылын үндүрүп турары продукцияның шынарын экижидеринче, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарынче угланган ажылды уламчылаарын онзалап демдеглээнинге чүүлдүгзүнмес аргам чок.

Үстүнде айыттынган ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, камналга айтырыын амыдыралга боттандырары — бистиң парлалга цегиниң коллективинге дорт хамаарылгалыг болуп турар. Стандарттар ёзугаар кескен саазыннарга чагыгларны парлааш, саазын кылыгларының артынчыларын болдурбас, ажылдан дашкаар үеде электри энергиязын артыкка ажыглавазын сөөлгү үеде чедип алган бис. Дуржулгалыг ажылчыннар: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады З. М. Чащухина, парлакчылар М. С. Монид, А. С. Адыг, Т. И. Филиппова болгаш оон-даа өскелер барык брак чок, үе-шакка камналгалыг, аныяктарга үлегерлиг ажылдап турарлар.

Каш чыл бурунгаар бистиң цегививске бүдүрүкчүлүү ээвээш, шынары ындыг-ла кончуг эки эвес машиналар болгаш дериглелер турган. Ам оларны шуптузун солуп, чаарткан. Ам ажылдаары чиик, таарымчалыг апарган. Планныг онаалдалар күүселдезин экижээн. Бистиң сорулгавыс — ол машина-дериглелерни билдилиг ажыглап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары болур.

А. ТКАЧЕВ,
ээлчег мастери.

Республика типографиязының мурнакчы ажылдыг парлаар цегиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кыйгырыын болгаш эш К. У. Черненконуң делгеренгей чугаазын солундан танышкаш, ында кирген айтыышкыннарны база сүмелерни изин-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турарлар.

ЧУРУКТА: типографияның парлаар цегиниң ажылчыннары илеткел-биле танышкылга үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПЛАННАРНЫ ХАЖЫК ЧОК КҮҮСЕДИР

СЭКП ТК-ның Политбюрозунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Константин Устинович Черненконуң делгеренгей чугаазын бистиң № 1317 КМК-ның коллективи, бүгү бригадалар коллективтери танышкан болгаш ону ажылга практиктиг удуртулга кылдыр хүлээп алган. Бо чылын бистиң КМК 1 миллион 781 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планныг. Он айларның түңнели-биле чыл эгезинден 1468 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылдывыс. Ол дээрге чылдың планныг даалгазының 82 хуузу-дур. Ынчангаш чылдың арткан үезинде планныг даалгавысты ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар бис.

Бистиң КМК Кызыл районнуң совхозтарында чуртталга болгаш бүдүрүлге тудугларын кылып турар. Бо чылдың эгезинден тура нити хемчээли 1174 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирдивис. Оон иштинде «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак» совхозтарда ийи квартиралыг 2—2 бажыңнарны ажыглалда киирген бис. «Шамбалыг» совхозта ам-даа ийи, «Тиилелгеде» — 1, «Кара-Хаакта» база бир бажыңны чыл төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер бис. Оон аңгыда кош фабриказынга санитар пунктузун, Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурда үш каът улуг административтиг бажыңның тудуун ам удавас доозар бис.

Эш К. У. Черненконуң чугаазында ажылдың шынарының дугайында онзалап демдеглээн. Бистиң тудуп турар тудугларывыстың шынары ындыг-ла кончуг эки эвес. Бо талазы-биле чамдык боттуг чылдагааннар бар. КМК-ның бодунуң чуртталга бажыңнары чок. Ындыгның хараазындан доктаамал ажылчын кадрлар-биле хандырылганың айтырыы чидиг боор турар. Бисте ажылдап турар кижилерниң дыка хөй кезии түр, сезоннуг үеде ажылдап турар кижилер болур. Ындыг болганда олардан шынарлыг ажылдаарын негээри берге. КМК боду чуртталга бажыңнарлыг турган чүве болза, ынчан турум ажылдаар тудугжу коллективтерни тургузуп болурунуң аргазы бар апаар ийик, ынчан тудугнуң шынарының дугайында чугаалап болур. Ынчалзажок ам безин мактаалдыг, эки бажыңнарны тудуп турар бригадалар бисте бар. Чижээ, Кур-Чер суурда ажылдап турар Н. Хаджиевтиң бригадазын адап болур. Бригада кезээзи-биле ажылдап турар бо бригада планныг даалгаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол бригада ам келир чылдың —1985 чылдың үлүүнде ажылдап турар. В. Шошинниң бригадазы база олардан дудак чок ажылдап турар. КМК-ның коллективи чылдың планныг даалгаларын чедир болгаш ажыр күүседиринге бүзүределдиг.

Л. НОВИЦКАЯ,
№ 1317 КМК-ның начальниги.

ХУМАГАЛАЛ—БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ АЙТЫРЫЫ

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ээлчеглиг хуралынга эш К. У. Черненконуң чугаазы-биле бистиң цегививистиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары аажок кичээнгейлиг танышкан. Константин Устиновичиниң ол чугаазындан үндүрген түңнеливис бо: ол дээрге, шупту кижилерниң күжениишкинниг ажылы, ажылдаар чер бүрүзүнге хумагалыг болуру.

Ол сорулганы күүседиринге хөй үе-даа, чарыгдал-даа үнмес-тир. Чүгле кижи бүрүзү бодунуң дааган ажылынга ак-сеткилдиг болур болгаш ажылдың шагын чөп ажыглаар, материал база эт-херекселдиг курлавырларынга хумагалал херек. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ээ ёзу-биле ажылдаарын бистен негеп турар. Ол чөп, негелде, үези келген айтырыг болур.

Бистиң цегививистиң коллективи чаа идикти даараар болгаш эргилерни септээр ажылдыг. Ол сорулганы сөөлгү үеде багай эвес күүседип келген бис. Планныг онаалдаларывыс-даа күүсеттинип келген. Ынчалза-даа материалдарга кам чок болур чүүлдер бисте ам-даа бар. Чамдык улуг, бичии хөм, былгаар артынчыларын кая-даа хереглеттинмес хире болза-ла үндүр октап турар бис. Ол черле шын эвес. Ылап ындыг «үүрмек» чүүлдерге камналгалыг болурунче бистиң кичээнгейивисти эш К. У. Черненко углап турар-дыр. Моон соңгаар болур бүдүрүлге хуралдарынга, чөвүлелдерге ол дугайында тодаргай чугаалажыр бис. Камналгалыг болгаш хумагалыг болурунуң чаа-чаа аргаларын дилеп тывар бис.

Б. ШАТОХИН,
«Туваобувьбыт» каттыжыышкынның Кызылда идик даараар болгаш септээр цегиниң ажылчыны.

БҮГҮДЕНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Бүгү кижилер ажыл-агыйны камналгалыг, бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ээвээш чарыгдалдарлыг база эң-не хөй түңнелдерлиг чорудар, бүдүрүлгениң бүгү звеноларын чаартыкчы ёзу-биле башкарар ужурлуг деп, эш К. У. Черненконуң чугаалааның изин-биле деткип, чүүлдүгзүнүп тур мен. Амгы үениң күчүлүг машиналарын хөй коллективтерниң дем каттыштырган күжениишкиннери-биле бүдүрүп турар дээрзи билдингир болгай. Боттарының аразында харылзаалыг ындыг бүдүрүлгелерниң күжениишкиннерин шын холбаштырары амгы үениң байдалдарында эргежок чугула негелде деп санаар мен. Бо дугайында Ленинградтың ийи бүдүрүлгелериниң кады ажылдажылгазы тодаргай бадыткап, улуг камналганы берип турар.

Боттарының аразында харылзаалыг бүдүрүлгелерниң кады ажылдажылгазын бедик деңнелче көдүрери, керээлиг хүлээлгелерни чогуур хуусаазында күүседири, продукция чорудуп бээриниң хуусааларын шыңгыы сагыыры улус ажыл-агыйынга улуг камналганы бээр. Улус ажыл-агыйының шупту адырларынга бүгү чүүлдерни камнаары — бүгү кижилерниң эң чугула сорулгазы.

В. НОСОВ,
«Ленинградтың металлургия заводу» каттыжыышкынның ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Совет-моол найырал айы чоруп тур

Найыралда кызыгаар чок

Моолдуң күш-ажылчы хүннери

СОВЕТ ДУРЖУЛГА-БИЛЕ

МАР-ның улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының бүдүрүп турар продукциязындан үлетпүр бараанnарының 800 ажыг хевирлери шынарның Күрүне демдээ-биле болгаш алдын медалы-биле үнелеткен. Ол чедиишкин львовчуларның дуржулгазын калбак шиңгээткени-биле чедип алдынган.

Комплекстиг ол системаны баштай Улан-Баторнуң дук сайгарар бүдүрүлгезиниң бүдүрүүге каттыжыышкыны шиңгээдип алган. Ол эгелээшкинни бо хүннерде найысылалдың дыка хөй бүдүрүлгелери деткип, боттарында ажыглап эгелээн. Мурнакчы дуржулганың нептерели болгаш күш-ажылдың депшилгелиг арга-методу кичээлдерге, семинарларга, «Шынар хүннеринге» кол тема болуп турар. Бо талазы-биле бүдүрүлгелерниң инженер-техниктиг ажылдакчылары, мастерлер мергежил бедидерииниң курстарынга чогуур билигни ап турар.

Бо хүннерде продукцияның шынарынга комплекстиг система башкарылгазы Дарханның, Эрдэнэттиң, Чойбалсанның болгаш чурттуң оон-даа өске хоорайларының үлетпүр бүдүрүлгелеринде чедиишкининг ажыглаттынып турар.

* * *

НАЙЫРАЛ ХООРАЙНЫ-ДАА ТУДАР

«Маңаа хоорай турар!» — дээн онжиктиг чуга манза доора хап каан демдек Хутул деп черге дөрт чыл бурунгаар көстүп келген. Ону чаа хоорай болгаш чуртта улуг дээн цемент-чугай комплекизи тудар дээш келген 1500 моол, совет тудугжулар кадап каан турган.

Оларның демниг күш-ажылы-биле бүдүрүлге тудуу, чурталга бажыңнары, культура-амыдырал объектилери туттунгулаан. Кижиже, уругдарыгже тудугжулар бир дугаарында сагыш салган. Школачылар болгаш школа назы четпээннерге албан черлериниң тудугларын бир дугаарында ажыглалга киирген.

МАРЭ ТК тудугну бирги хүнден эгелеп шефке алган. Ревсомолчу путёвка-биле чурттуң чүк бүрүзүнден аныяктар четкилеп келген. Чамдыктары ортумак школа азы профтехучилище дооскаш, бээр бүдүн клазы азы бөлүү-биле кээп турган. Хоорай аныяк холдар-биле аныяктарга дүрген туттунуп орган. Оон чурттакчыларының 90 хуузу үжен хар иштинде аныяк кижилер.

Цемент-чугай үлетпүрүнүң ийиги тудуунуң доостур хүнү ырак эвес. Ынчан комплекс чуртка 65 муң тонна чугайны, 500 тонна цементини чыл дургузунда бээр.

* * *

«Бор-Ундур» тывыш-ажыглал үлетпүрү моол-совет найыралдың «Поляр сылдызы» орденниг «Монголсовцветмет» ажыл-агый каттыжыышкынының составында. Мында ээлдирер шпат сайгарылгазының талазы-биле ажыл чоруп турар.

ЧУРУКТА: дагжыларның интернационалчы бригадазы. Ортузунда (солагай таладан) бригадир С. Ганхуяг биле Мурнуу Казахстандан келген ажылчын В. Шумелов.

И. ЗОТИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

* * *

ЭКИ ҮНЕЛЭЭННЕР

ССРЭ-ниң хүннерин Моол Арат Республикага эрттирери-биле Улан-Батор хоорайда Совет эртемниң болгаш культураның бажыңынга «Тыва АССР-ниң экономиказы болгаш культуразы», а чурумалдыг уран чүүл музейинде «Надя Рушеваның графиказы», «Тываның уруглары чуруп тур» деп делгелгелерни организастаан. Үк делгелгелерниң ажыдыышкынынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондарга удурткан тыва делегация болгаш Моолдуң Араттың Революстуг намының ТК-ның Чигине секретары, Моол-Арат Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ж. Батмунх олар киришкен.

Оон аңгыда МАР-га Тываның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң ансамбльдери «Саян» болгаш «Аян», «Союзгосцирктиң» ССРЭ-ниң улустуң артизи эш В. Б. Оскал-оолга удурткан цирк артистери, бөлүк лекторлар болгаш делгелге тайылбырлакчылары — экскурсоводтар база чораан. Делгелгелерниң эки белеткеп, чараштыр каастап кылган көргүзүглери тыва артистерниң солун концерттери, кинофильмнер, агитация болгаш пропаганданың делгээн материалдары (номнар, плакаттар, чуруктар) Тыва АССР-ниң 40 чыл дургузунда улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, культура тургузуушкунунга болгаш эртем хөгжүлдезинге чедиишкиннерин ханызы-биле чырыдып көргүскен. Октябрь 6-дан 20-ге чедир бо делгелгелерни 38 муң ажыг кижи көрген. Үк көрүкчүлер Тываның казымал байлактарын, археологтуг тывыштың көргүзүглерин, көдээ ажыл-агый, аъш-чем болгаш чиик үлетпүр продукциязын, даштан база ыяштан сиилбип кылган экспонаттарны онза сонуургааннар.

Моолдар делгелгелерни сонуургап көргеш, чайгы, кышкы тыва тоннарны даарап, тывалар боттарының национал хептерин кедип, ээр, чүген, чулар, төрепчи, тепсени кылып, эдилеп турар бе, өглерде чурттап турар кижилер хөй бе, дээш дыка хөй айтырыгларны сонуургап турдулар.

Бистиң лекторларывыс (Ю. Аранчын, Т. Салчак, Ю. Полулях, Д. Дойбухаа, Т. Будегечиева, Н. Ажикмаа) чүгле Улан-Баторга эртемденнериниң, студентилерниң, янзы-бүрү эргелел черлериниң ажылдакчыларының мурнунга лекциялар номчуп турган эвес, харын лекциялар номчууру-биле өске хоорайларже, суурларже болгаш аймактарже база үнүп турган. Т. Салчак Эрдэнэт биле Дархан хоорайларга, Ю. Полулях Дарханга болгаш Төп аймакка чедип, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның ажыл-агыйы-биле таныжып, моол, совет специалистер-биле ужуражып, оларга Тываның көдээ ажыл-агыйының, улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, эртемниң, радио биле телевидениениң хөгжүлдезиниң дугайын, улус ажыл-агыйының моон соңгааргы сайзыралы кандыг угулуг болурун дыңнакчыларга тайылбырлап бергилээннер. Д. Дойбухаа болгаш Т. Будегечиева Тывада уран чүүлдүң хөгжүлдезиниң дугайында солун лекцияларны специалистерге болгаш чоннуң мурнунга номчааннар. Н. Ажикмаа уруу Надя Рушеваның чураан чуруктарын көрүкчүлерге тайылбырлап, ооң канчаар өөренип, чурук чуруп чорааның, Надяның чогаадылга-чурулга ажылдарын кандыг-кандыг чурттарга, хоорайларга делгеп турганын чугаалап берген.

Дыңнакчылар лекторларга янзы-бүрү айтырыгларны салып турганнар: Тыва биле МАР-ның аразында экономика болгаш культура харылзаалары кандыгыл, тыва ажылчыннар болгаш специалистер Совет Эвилелиниң өске черлеринде (чижээ, БАМ-да) ажылдап турар бе, Тываның казымал байлактарының ажыглаарының перспективазы кандыгыл, Тываже демир-орукту кажан тудуп эгелээрил база ону МАР-же уламчылаар бе, тыва национал ортумак школалар чежел, бир өг-бүледе уругларның саны кажыл, эртемниң чеже доктурлары болгаш кандидаттары Тывада барыл дээш оон-даа өске хөй-хөй айтырыгларны сонуургаар болдулар.

Улан-Баторга тургаш, бистер хоорай-биле эки таныжып, ооң төөгүлүг, чараш база турасхаалдыг черлерин көрдүвүс. Улан-Баторга тыва делегация, артистер, лекторлар, делгелгелер тайылбырлакчылары В. И. Ленинге турасхаалга, Сухэ-Батор биле Чойбалсанның мага-бодун салган хөөр-бажыңга чечектерни салдывыс. В. И. Ленинниң, революцияның, чурттуң, уран чүүлдүң, Маршал Г. К. Жуковтуң, Богда-Хаанның, моол чогаалчы Нацагдоржтуң музейлерин, Кандан-Хүрээ дээр чүдүлге чоруп турар МАР-да кара чаңгыс хүрээни база көрдүвүс. Оон аңгыда, Сухэ-Баторга, Чойбалсанга, Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгеге турасхааткан турасхаалдарны база сонуургап көрген бис.

Уран чүүлдүң коллективтери «Саян» болгаш «Аян» Улан-Баторга, Эрдэнэтке, Ортаа Гоби аймакка ажылчы чоннарның, араттарның, аныяктарның мурнунга 30 концертти көргүскен, оларны ниитизи-биле 17 муң ажыг кижи көрген. Көрүкчүлерниң ниити үнелели — тыва артистер ёзулуг-ла эр-хейлер-дир, концерттери кончуг солун-дур, боттарының национал культуразын үнелеп, эки кадагалап арттырып, ону аныяк салгакчыларга дамчыдып турары тергиин эки-дир дээр болду.

Делгелге чоруп турда, Совет эртемниң болгаш культураның бажыңынга уран-чечен база документалдыг киноларның фестивалы болган. Аңаа уран-чечен киноларның 37 сеанзызын, документалдыг кинофильмнерниң 70 сеанзызын 18 муң ажыг кижи көрген. Уран-чечен кинолардан «Дерсу Узала», «Мөгениң девии», «Чекпениң изи» болгаш оон-даа өске кинофильмнерниң көргүзүглери эрткен, оларны моол улус дыка сонуургаан болгаш бедик-биле үнелээн.

Бо чылдың дургузунда мен Моол Арат Республикага ийи катап барып, акы-дуңма моол улустуң экономиказы, культуразы-биле таныжып, моол эртемденнер болгаш специалистер-биле чугаалажып, хөй-хөй чүүлдерни билип, МАР дугайында бодумнуң билиимни элбекшидип алыр аргалыг болдум.

К. ШАКТАРЖИК,
лектор, география эртемнериниң кандидады.

* * *

ЧУРУКТА: Улан-Баторнуң кондитер фабриказының ажылчыннарынга Тыва АССР-ниң Күрүнениң «Саян» ансамблиниң артистери концерт көргүзүп турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

* * *

ЧУГУЛА АДЫРДА ШАПКЫН ХӨГЖҮЛДЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Одалга-энергетиктиг үлетпүрнү шапкын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни социалистиг Моолда угландырып турар. Национал экономиканың ол чугула адырының материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче үлетпүрнүң бүгү капитал салыышкыннарының барык ортаа кезиин амгы беш чылда угландырып турар. Оон түңнелинде адырның ниити продукциязын бүдүрери барык 20 хуу көвүдээн.

Моол Арат Республиканың улус ажыл-агыйының одалга-энергетиктиг баазазын быжыглаарынга, улам шапкын хөгжүдеринге улуг дузаламчыны Совет Эвилел көргүзүп турар. ССРЭ-ниң бүгү талалыг деткимчези-биле улуг электростанцияларны чуртка туткаш, ажыглалга киирген, Улан-Баторнуң чылыдылга-биле ажылдаар электростанциязын. Багануурнуң хөмүр-даш разрезин амгы үеде дерип турар болгаш бар күчүлерни улгаттырган, одалга-энергетика баазазының хөй бүдүрүлгелерин чаарткан. Акы-дуңма Моолда ажылдап үндүрүп турар бүгү электроэнергияның болгаш хөмүр-даш тывыжының 80 ажыг хуузу совет-моол экономиктиг кады ажылдажылганың бүдүрүлгелериниң үлүүнге амгы үеде онаажып турар.

2000 чылга чедир үеде одалга-энергетика үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле перспективтиг бүдүн программаны боттандырары чурттуң одаар чүүлдер болгаш энергетика баазазын калбартырынга шынар талазы-биле чугула чаа чада болур. Ол программаны моол болгаш совет эртемденнер дем-биле ажылдап кылган. Программаның кол сорулгазы — Моол Арат Республиканың чаңгыс аай энергосистемазын тургузары. Хүн энергиязын, хатты болгаш бичежек хемнерни калбаа-биле ажыглаарынче онза кичээнгейни программада угландырган.

ХАРЫЛЗААВЫС УЛАМ БЫЖЫГАР

Октябрь айда Улан-Баторга болуп эрткен совет-моол найырал хүннеринге бистиң республикадан барган бөлүкке киржип чордум.

Тываның чурукчулары болгаш уран-шеверлери төрээн чериниң ажыл-ишчилерин, агаар-бойдузун, дириг амытаннарын боттарының ажылдарынга көргүскен. Чураан чуруктар, уран кылыглар чоннуң уран чүүлүнүң бо хевирин дөртен чыл дургузунда сайзыраанын херечилеп турган.

Тываның хоочун чурукчуларының Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы В. Ф. Дёминниң «Совет Эвилелиниң составынче ТАР-ның каттыжып киргенинин дугайында Декларацияны араттарга номчуп турары» деп чуруун, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу С. К. Ланзының аллан-маадырлар дугайында чуруун, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Г. С. Суздальцевтиң бөлүк ажылдарын делгелгеге киириштирип, акы-дуңма моол чонга бараалгаткан.

Хоочуннардан аңгыда ортумак салгалдың чурукчулары Тываның комсомол шаңналының лауреады С. Саая, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу И. Салчак, чурукчулар М. Даржай, Г. Тордук, аныяк чурукчулардан Тываның комсомол шаңналының лауреады В. Ховалыг, О. Ондар-оол, С. Моңгуш оларның ажылдары солун утка-шынарлыг болуп, тыва чурукчуларының төлептиг салгалы өзүп орарын бадыткаан.

Чоннуң уран шеверлериниң даштан сиилбип кылган ажылдары катаптаттынмас овур-хевирлери-биле онзаланып, чоннуң уран чүүлүнүң бо хевирин сураглыг мастерлер М. Черзи, Х. Хертек, РСФСР-ниң күрүне шаңналының лауреаттары М.-Д. Хертек, Б. Байынды, Х. Тойбухаа, Р. Аракчаа аныяк шеверлер К. Хунай, А. Кагай-оол, Х. Мөңгүн-оол олар бараалгаткан.

Уран чурулга делгелгезин таныштырып, философия эртемнериниң кандидады Т. Будегечиева, Туранда музей ажылдакчызы Т. Верещагина, Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчызы А. Дыртык олар билдингир, чедингир кылдыр тайылбырлап турган.

Делгелге ажылынга киржириинден аңгыда бис Улан-Баторнуң пионер лагерьлеринге, бүдүрүлгеге, өөредилге черлеринге барып, Тываның чурулга уран чүүлүнүң дугайында лекция, беседаны кылып, ужуражылгаларны эрттиргилээн бис. Арга-дуржулга солчулгалыг бир ужуражылгага бодум база киириштим. Талантылыг моол шеверлерниң кылып турар ажылдары-биле таныжып, боттарывыстың дуржулгавыстан чамдык эки чүүлдерни тайылбырлап-даа турдувус. Моол шеверлерниң ыяштан чазап сиилбип кылган нарын ажылдарын сонуургап көрдүвүс. Мастерскаяларынга барып кирип, хер-херексели-биле канчаар ажылдап турарын-даа көрдүвүс.

МАР-ның Чурукчулар эвилелиниң даргазы эш Ням Осорын Цультэм-биле ужураштывыс.

Келир, 1985 чылда моол чурукчулар бистиң республикага культура хүннеринге киржип, Тывага келирин аазаан.

Тываның хүннери моол черге болуп эртип турган үеде бисти Моолдуң чону, культураның, эртемниң ажылдакчылары ээлдек, чылыг уткуп хүлээп ап турдулар. Барган-на черивиске хүндүледип, ямбылап чордувус. Совет-моол найырал бузулбас быжыг болурун, тайбың чаагай амыдыралга зас-кежиктиг, кадык шыырак болурун өнүүктерге күзээш, Тывавысче ээпкен бис.

Д. ДОЙБУХАА,
Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, даш чонукчузу.

ТЫВАНЫҢ УЛУСЧУ УРАН-ШЕВЕРЛЕРИ

Тываның ыяш чонукчузу Ч. Монгуш Ада-чурттуң Улуг дайынының болуушкуннарын көргүскен. «Белектерлиг коъш» деп ажылды кылган. Уран чүүлдүң Бүгү-россия музейинде ажыттынган «Тыва улустуң уран чүүлү» деп делгелгезинде ону көргүзүп салган. Ооң чаңгыс чер чурттуглары — Тываның кызымаккай ажыл-ишчилери совет дайынчыларга белектерни чорудуп турганының дугайын мастер соруктуу-биле көргүскен. Ол чүректиң ханызындан белеткээн, бөдүүн белектер дайынчыларны өөртүп, оларны сорук киирип, тиилелгеге бүзүрелин быжыглап турган.

Делгелгеде кирген эң эки чогаадылгаларда автономнуг республиканың амыдыралы көргүстүнген. Национал уран чазанылганың онзагай талалыг хевирлерин Москвада бир-ле дугаарында ынчаар калбаа-биле көргүзүп турар. Талантылыг тыва улус чүгле национал хевирлер-биле кызыгаарлаттынмайн, бодунуң онзагай культуразын өске улустарның уран чүүлү-биле сырый холбаалыг кылдыр хөгжүтпүшаан, ону чүс-чүс чылдарда камнап келген.

Күчүлүг аът мунган, кызыл сылдыстыг кижи бодунуң мурнунга таварышкан дайзыннарны чылча шаппышаан, бурунгаар кылыйтып бар чоруур. Ол даш скульптураны сураглыг тыва даш чонукчузунуң уруу Елизавета Байынды кылып күүсеткен. Адазының херээн Эрес Байынды база уламчылап турар. Үш авторнуң үжелдирзиниң ажылдарын делгелгеде салган.

— СЭКП ТК-ның чоннуң уран чогаадылга ус-тывыжының дугайында элээн каш чыл мурнунда хүлээп алган доктаалы улустуң уран чогаадылгаларын хөгжүдеринге идиг болган — деп, музейниң директорунуң оралакчызы Т. Попеску чугаалаан.— Ол доктаал улусчу уран чүүлдүң уттундурган хөй хевирлерин катап тургузарынга дузалаан. Оларның дыка хөйү-биле москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары көрүп таныжкан-даа. Чижээ, Кабардин-Балкарияның, Чечен-Ингушетияның, Бурятияның, Коми АССР-ниң, Россияның областарының национал уран чүүл делгелгелери улуг чедиишкин-биле эрткилээн. Олар улустуң уран чогаадылгаларының үнер дөзү эгээртинмес дээрзин херечилеп турар.

Н. ЦАРАПКИН,
СЭТА-ның корр.
Москва.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНГА

Совет кижилер-биле бир дөмей, Тываның ажылчы чону СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак даштыкы политиказын изиг-биле деткип турар болгаш Чер кырынга быжыг тайбың дээш туржуп, Төрээн чурттуң камгалал күчүзүн кызымаккай күш-ажылы-биле быжыглаарын боттарының хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санап турар.

Республиканың болгаш районнарның тайбың камгалал комитеттери база Тайбыңның совет фондузунуң салбырлары күш-ажылчы коллективтерге бистиң партиявыстың даштыкы политиказының дугайында тайылбыр ажылдарын бедик деңнелге чорудуп, амгы үеде делегейде болуп турар тайбың дээш демисел дугайын чугаалап, патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгеге киржип турар.

Митингилер, демонстрациялар, күш-ажылчы ээлчеглер, тайбың рейстери, артистерниң болгаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң шиилери болгаш концерттери, ужуражылга кежээлери база чурукчуларның чураан ажылдарының делгелгелери бо бүгү тайбың таладакчыларының дайынга удур делгеренгей акциязы болуп турар. Мындыг ажылдар, Тайбың фондузунга кескү немелдени берип турар. Тайбың фондузунга бистиң республикадан салыышкынының түңү сөөлгү үш чылда үш катап өскен. Эртип турар бо 1984 чылда 400 ажыг бүдүрүлгелер, организациялар, өөредилге черлери Тайбың фондузунга салыышкынны киирген.

Совет Тываның 40 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болган «Тувкоммунэнерго» коллективи он ай улаштыр 465 рубльди шилчидип келген.

«Улуг-Хая» совхоз 2118, «Кызыл тараачын» — 2530, Жданов аттыг совхоз —1234, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз — 700 рубльди шилчиткен. Элээн улуг түң Улуг-Хем пароходствозунуң коллективтеринден база кирген.

Улуг кижилер-биле кады тайбың дээш демиселге аныяктар болгаш өөреникчилер база идепкейлиг киржип турар. «Тыва суг тудуг» тресте аныяк чолаачы Н. Бабкин айда ажылдаан шалыңының 10 хуузун чартык чыл дургузунда Тайбың фондузунче шилчидип келгени ооң бир чижээдир.

Совет кижиниң онзагай мөзү-шынарын, күш-ажылга ынакшаан болгаш ниитилел мурнунга харыысалгалыын аныяк ие Н. Галацевич көргүскен. «Боттарынар общежитиеде чурттап турар хиренерде, 500 рубльди Тайбың фондузунга салыр кылдыр чүү силерни албадааныл?» деп айтырыгга ол боданмайн-даа мынчаар харыылаан:

— Тайбың камгалалынга киржири кижи бүрүзүнүң херээ.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары тайбың камгалалынга идепкейлиг киржип, өскелерге үлегер-чижек болуп турарлар. Ындыгларга Мөңгүн-Тайга райондан кадарчы пенсионер Б. С. Иргитти, Кызыл хоорайдан Р. Т. Строкованы, хоочун артистер Каракыс, Максим Мунзуктарны, Каа-Хем райондан Р. Н. Хубневти, А. И. Скосырреваны, Тандыдан И. А. Ензукту, Т. Ф. Акпаны болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Октябрьның 24-тен 30-те чедир чарлаан тайбың камгалалының неделязы организастыг эрткен. Күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге митингилер, хуралдар эрткилээн.

— Коллективтиң аныяк ажылчыннарының мурнундан чугаалап тур мен. «Тайбың» деп сөс делегейниң чурттакчызы кижи бүрүзүнге эң үнелиг сөс. АКШ-тың агрессивни бөлүүнүң үүлгедиглерин шуптузун эки билир бис. Бистер, ажылчыннар, станоктарывыс, агрегаттарывыс чанынга быжыг каттыжып, күш-ажылчы тайбың ээлчээнге идепкейлиг киржир ужурлуг бис. Бир хүннүң ажыл хүнү — тайбың ээлчээ болзун. План килдизиниң начальниги Т. А. Яковлеваның ол кыйгырыын № 1 АТБ-ниң бүгү ажылчыннары изиг-биле деткээн.

Ындыг митингилер авто-орук техникумунга, пассажир АТБ-зинге, эът, сүт комбинаттарынга, хоорайның албан черлеринге, организацияларынга болгаш районнарга база эрткилээн.

С. СИЗЕНЕВ.

ТЫНДА-ДИКПУН АРАЗЫНЫҢ ОРУУ

«Алдын звенону» хуусаадан эрте салганының болгаш БАМ-ны өттүр поездилер шимчээшкинин ажыттынганының соонда магистралдың тудугжулары күш-ажылчы чаа тиилелгени база чедип алганнар. Дайынчы демир-орукчулар Тында-Дикпун аразының ажыглалга киирер комплекизин күрүне комиссиязынга «эки» демдектиг дужааган.

— Дайынчы демир-орукчулар Тиилелге хүнүнүң бүдүүзүнде БАМ-ның 1470 километрде Чөөн участогунга рельстерни бир дугаарында тудуштуруп, поездилерниң ажылчын шимчээшкинин эгелээш, Тында-Дикпун аразында ажыглалга киирер орук кезээн дужаарынче бүгү күштү салган — деп, генерал-майор А. Зимин чугаалаан. — Совет Эвилелиниң Маадыры В. Мирошниченко аттыг орук белдирииниң чанынга рельс тудуштурулгазының соонда хостаттынган кезектерниң чамдызын ол участокче октаан болгаш олар оруктуң чер ажылдарын болгаш кырында тудугларын кылыр, электри дамчылар шугумнарны ажыглалга киирер, суг чайладыр тудугларны болгаш өске-даа дыка хөй объектилерни тудар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседир ужурлуг.

Дайынчылар улуг күштү үндүрүп тургаш, ажылдаар ужурга таварышкан. Мурнунда турган дыка хөй шериг албанныгларның орнунга чаа кижилерниң келгенин база көөр ужурлуг. Олар ажылга мергежилдиг болгаш дуржулгалыг ажылдап тургаш-ла, чедип ап турганнар. Ийи чыл шериг албаны эрттирген офицерлерниң, сержантыларның, дайынчыларның киирген үлүү үнелеп четтинмес. Олар боттарынга кол ажылдарны хүлээп алгаш, кызымаккай ажылдаарының үлегерин көргүзүп турган. Оларның бүгү магистралга ажылчын шимчээшкинни ажыткан баштайгы поездилерниң хүндүлүг пассажирлери болганы таварылга эвес. Бистиң специалистеривистиң сүмелээни база энергетика объектилерин тударынга, орук ажылдарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедиткен чаа инженер шиитпирлерин ажыглаап чорук ажылдарны шапкынчыдарынга дыка дузалаан.

Ам бистиң мурнувуста чаа-чаа комплекстерни тударының сорулгалары туруп турар.

В. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның корр.
Дикпун, Амур область.

А. Б. Санданны «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалап алганы дээш» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалап алганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден Кызылдың үлетпүр садыының «Саян» универмагының ажылчыны Аян Бюрбюжалович **САНДАННЫ «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалап алганы дээш»** деп медаль-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың ноябрь 10.

БО ТАВАРЫЛГА ДУГАЙЫНДА

1984 чылдың июль 22-де Кызыл районнуң Баян-Кол суурунуң чанында Улуг-Хемниң кежиинге айыылдыг таварылга болган. Кежигниң парому сугнуң үерлеп, улгатканындан ажылдавайн турган ужурундан кижилерни кылымал хеме-биле кежирип турган. Хемеге 8 кижи олурар ужурлуг турда, аңаа аар чүъктерлиг 14 кижи олурупкан. Пассажирлерни болгаш чүъктерни хемеге шын эвес олуртуп, чүдүрген. Оон ужурундан хеме шимчеп чоруптарга-ла, суг оон эриин ажып, хеме иштинче кирип эгелээн. Пассажирлер дедир ээрин негеп турда-ла, хемечи ону доктаатпаан. Хемниң ортузунга чорда, суг хемеже улам күштүг-биле төктүп эгелээн, ынчан хемечи моторну соксадыпкан. Оон суг дөмей-ле кирип турарын көргеш, ол моторну база катап ажылладыпкан. Оон хеме сугже дүжүп эгелээн. Багай эштип билир болгаш шуут эштип билбес-даа кижилер сугже дүжүп эгелээн.

Ол бүгүнү өске эрикте Аян Бюрбюжалович Санданның аразынга турганы чурттакчылар көргеннер. Ол сугже дүжүп эгелээн кижилерни көргеш, оларга кым-даа дузалавайн турарынга бүзүрээш, сугже эштип кирипкен. Паромга дужааштыр эштип чеде бергеш, оон камгалал тырыкыларын октап турарын болгаш оларның сугга дүшкеннерден ырак дүжүп турарын көрүп каан. Ынчан ол ийи тырыкыга чедир эштип бергеш, мурнунче октавышаан, баштай бир херээжен кижиге чедир эштип бергеш, аңаа тырыкыны берген, оон соонда ийиги кижиниң амы-тынын база алган. Бичии уруг ыглааның дыңнап кааш, тырыкы чокка олче эштип чорупкан. Бичии уругну бир холунга көдүрүп алгаш, эрикче эштип чорупкан. Ол херээженнерниң бирээзинге чедир эштип келгеш, бичии уругну камгалал тырыкызының кырынга салып каан. Ооң амы-тынын алганы херээжен кижилер эң сөөлгү минутада оларга дузалааның чугаалааннар. Ол дузалаваан болза, олар сугга дүжүп өлүр турганы чугаажок. Оларны дөртээлдирзин — камгалаттынган үш кижини болгаш Аян Санданны катер кээп алган. Катерге кижилер база бир херээжен кижини камгалап ап четтигипкен.

Үш кижиниң амы-тынын камгалап алган оолдуң дидим болгаш буянныг-чаагай чоруун аңаа турганнар магадаан. Ону көрген-даа болгаш амы-тынын камгалап алганы-даа кижилер парлалга органнарынче болгаш сугга дүшкеннерниң амы-тынын алыр ниитилелдиң республика чөвүлелинче Аян Санданны шаңнаарын каш удаа саналдап келгеннер.

Ол маадырлыг чоруктуң дугайында «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга ийи чүүл, а ол ышкаш «Советская торговля» солунга база чүүл үнген.

Солун дуржулга

ХҮЛЭЭП АЛЫКЧЫНЫҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Новокузнецкиниң Орджоникидзе районда амыдырал хандырылганың № 9 салонунче кирип кээринге бүгү-ле чүве кижиниң болунче хаара тудуп кээр. Плакаттарны чараштыр каастап каан, чечектер-ле хөй, бажың иштиниң арыг-силии база аажок. Салонуң ээлериниң ээлдээн баштайгы минуталарда-ла кижи эскерип каар. Силерниң олурарынче чалааш, дилегни кичээнгейлиг дыңнаар, чагыг киргенин дээш четтиргенин илередир.

Чоокта чаа болган өскерилгелерниң чамдык талалары бодур. Ол өскерилгелерни «илби-шиди дузазы-биле болган» деп-даа чугаалап болур чүве-дир ийин. Мурнуда ук салон планныг оңаалдазын күүсетпейн турган. «Хомудалдар дептеринге» бижимел бажын ажыг. Эрткен чылдың январьда аңаа улуг хүлээп алыкчыга Галина Ивановна Кицына ажылдап чедип келген чүве-дир. Ол айдан-на коллектив планын күүседип эгелээн. Ындыг салоннар Новокузнецкиде үжен үш. Ол-ла январьда чарыштың түңнели-биле № 9 салон тиилекчилериниң бирээзи болуп үнген.

Ол баштайгы чедиишкинни душ болган деп чугаалаары берге. № 9 салонунуң чедиишкиннери немежип орган. Бирги кварталдың түңнели-биле Кемерово областың амыдырал хандырылга эргелелиниң төрелдешкек бүдүрүлгелериниң аразынга ийиги черни ээлээн. а чартык чылдыы-биле — бирги черде барган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, хожудаңгай турганындан мурнакчыларның одуруунга келген.

Оон чылдаганы чүдел? Мындыг кыска хуусаа иштинде Г. И. Кицына салонунуң ажылын канчаар ынчаар үндезинип-биле эде тургузуп шыдааныл? Ол айтырыгларны хүлээп алыкчыларга салган мен. Олар хүлүмзүрбүшаан, мынча дидирлер.

— Галина Ивановнаның сүмезин ёзугаар чагыкчылар-биле баштай мендилежип эгелээн бис. Оон-на херек чогуп эгелээн.

Шынында ындыг белен эвес турган. Ынчалза-даа ол баштак чугаада шын база бар. Салонга ажылдап келген соонда, удаваанда-ла Г. И. Кицына мындыг санал үндүрген:

— Чаа дүрүмден үндүрүп алыр бис бе, эштер? Чагыкчы кирип кээрин билек, баштай мендилежир-дир. Аалга эргин артап кирген кижи болу баштай мендилээр ужурлуг дижириңер чадавас. Ол шын болгай, ынчалза-даа бис ону үрептээлиңер. Ажыл-херекке ле дөгүм болгай. Кичээнгей салып турарын улус дораан эскерип каар болдур ийин. А ол дээрге, аажок чугула херек-тир.

Галина Ивановна ындыг саналды аңаа-ла үндүрбээн. Келген кижилерни салонуң ажылдакчылары ындыг-ла ээлдек эвес уткуп турарын ол эскерип каан кижи-дир. Чагыкчы кирип келгеш, хүлээп алыкчының кандыг-бир ажылды доозуптарын манап шагда болур. Чамдыкта харында хүлээп алыкчы бир ажылдакчы-биле хөөрешкеш олуруптар, ону манап шаг болган чагыкчы эжиин хак кылдыр хаапкаш, үнүп чоруптар. Ол ооң соонда олче кайын-не баар. Шак ынчаар чурттакчыларның сонуургалы оскундуруп болур.

Ам ындыг эвес апарган. Келген кижини хүлээп алыкчы мендилээш, бүгү кичээнгейин олче угландырар апаар. Чагыг хүлээп ап турганда доора чугаа кылырын Галина Ивановна шуут хоруп каан. Ажыл үезинде бот-боттарының адын, адазының адын адап чугаалажырын дүрүм болдурган. Ындыг чорук ажылдакчыларның-даа, чагыкчыларның-даа сагылга-чурумнуг болурунга идигни берген.

Ол чаа дүрүмге баштайгы үеде шупту-ла ажылдакчылар таарзынмаан дээрзин чугаалаар апаар. Ону шуут артык чүве деп санаар кижилер база бар болган. «Эжи-биле ийи-үш сөс солчуптарга чүзү канчап баар боор?». Хүлээп алыкчы кижи бүрүзү үе-шакты камнап билир кылдыр өөренирин, хандырылганың культуразын бедидеринге ол аажок идиглиг болган. Ынчап салонуң аалчылары-даа көвүдээн, план күүселдезинге дөгүм апарган.

Удуртукчу кижиге чегелде эргежок чугула. Ынчалза-даа чүгле чагырып, дужаап, алгырып-кышкырып турганда база чүве чедери берге. Кол-ла чүве — план күүселдези дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгазын, сонуургалын бедидери эргежок чугула. Кижи бүрүзүн хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседир, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаар кылдыр чаңчыктырары ажыктыг. Материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинни база кол черге ээлээр.

А мурнуңда ол идиг бериишкининиң ажыы шоолуг эвес турган. Хүлээп алыкчыларны чаңгыс бригадага каттыштырган-даа болза, оларның шалыңы бүгү коллективтиң ажылының түңнелинден-даа, чеже чагыг хүлээп алганындан-даа хамаарышпас турган. Чамдык кижилер эки ажылдап турган, а өскелери оон доора. А ап турар акшазының түңү дөмей. Ындыг чоруктан шуут уштунар херек.

Коллектив хуралынга Г. И. Кицына чаа санал үндүрген. Хүлээп алыкчы кижи бүрүзүнүң хууда салыышкынын өөренип көөр болгаш ооң шалыңын ону барымдаалап төлээр.

Г. И. Кицынаның саналын хүлээп алыкчылар деткээн дээрзин чугаалаар апаар. Ёзулуг ажыл-херек кымга-даа сонуургаачыг болуру чөп. Ажылдакчы кижиниң күш-ажылын үнелеп тура чүгле план күүселдезин барымдаалавас, хандырылганың шынарын болгаш культуразын, дааңган херээнге хамаарылгазын база барымдаалап көөрүн ол хуралга дугурушкан.

Хандырылганың культуразы деп чүл? Театрның ажылы, тон азар черден көстүр дижир болгай. А амыдырал хандырылга черинде — хүлээп алыкчының хүлүмзүрүүнден илерээр дижир чугаа база тыптып келген. Ол черле шын. Эптиг-ээлдек, хүндүүргек чорук эргежок чугула. Ынчалза-даа бир эвес чагыг өй-шаанда күүседтинмээн болза, хүлээп алыкчының хүлүмзүрүү үнелиг бе ынчаш? Азы келген кижи кылган ажылдың шынарынга таарышпас болза, кандыг болурул?

Ол дугайында база № 9 салонга улуг чугаа болган. Бо бүгү чүүлдер чагыгны күүседип турар кижилерден хамааржыры чугаажок. Салон чагыгны хүлээп алыр болгай, а ону тускайжыттынган бүдүрүлгелер, ооң Новокузнецкиде филиалдары сайгарып турар. «Бис дириг херечилер эвес-тир бис, күүселдени база хынаар ужурлуг бис» деп, Г. И. Кицына чугаалаан. Ынчангаш, «Чагыглар шимчээшкиини» деп дептер салонга көстүп келген. Чагыгның кажан киргенин, кайы фабрикаже чорутканын, кайы хуусаада кылырын ында айтып турар апарган. Хуусаа үзүлген чагыг бүрүзүн, шынар чок кылдынган чүүл бүрүзүн аңаа демдеглеп турар апарган. Учётту шак ынчаар тургузарынга, хажыдыышкынның кым кылганы илереп, аңаа кандыг хемчег онаары тодарап кээр апарган.

Чагыг кандыг-бир чылдагаандан саадаар хире апарза, салонуң ажылдакчылары чагыкчыларже долгап азы ажык чагаа чорудуп турар болу берген. Бо бүгү чүүлдер оларга хөй-ле ажылды чүдүрүп турар, ынчалза-даа салонуң аттары өскен. А кол-ла чүве — хуусаа эрттирген дээш хомудалдар эрткен чылдан бээр чаңгыс-даа кирбээн. А өөрүп четтиргенин илереткен сөстер эндерилген.

Хандырылганың чаа-чаа хевирлерин ук салонуң ажылдакчылары ам-даа дилеп тып турарлар. Хүлээп алыкчылар бүдүрүлгелерге база барып турар апарган. Олар аңаа база чагыгларны хүлээп ап турарлар. Оон аңгыда Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң болгаш инвалидтериниң, хөй уруглар өг-бүлелериниң күзенчиг аалчылары апаргылааннар. Бир эвес 1982 чылда ук салон 1200 хире чагыг хүлээп алган болза, эрткен чылын 2000 апарган.

А. ЗОЛОТУХИН.

УЛЬЯНОВСК БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА

Волганың солагай талакы эриинде, Ульяновскиде, бедип үнген чаа бажыңнарже Октябрь байырлалында барык дөрт муң өг-бүлелер көжүп кирген.

Чаа чуртталга бажыңнарының адрестери — Туполев болгаш Ленинчи комсомол проспектилери — хоорайның карта-чуруунда бир-ле дугаарында кирген. Микрорайонда тус бүрүзүнде 1568 олуттарлыг ортумак ийи школа, муң олуттуг «Руслан» дээр кинотеатр, Поволжьеде эң улуг дээн универмаг, специализастаан ийи магазин, амыдыралга ачы-дуза чедирериниң комплекизи, уругларның ийи садиги, стадион бар.

— Хоорайда дөрткү — Заволжский район органызастаттынган. Солагай талакы эриктиң комплекстиг тудуу Ульяновскиниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң калбак программазын амыдыралда боттандырып эгелээни-биле кады чоруп турар, ону Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл болурунга алдар кылдыр 1995 чылга чедир үеге таарыштыр ажылдап кылган — деп, СЭКП Ульяновск хооркомунуң бирги секретары А. Золотов чугаалап орар. — Ол программаны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң инициативазың ёзугаар хүлээп алганынга хоорайның коммунистери болгаш ажылчы чоннары чоргаарланыр.

Симбирскини Ульяновск кылдыр эде адаанындан бээр 60 чылын Ильичиниң чаңгыс чер чурттуглары Октябрь байырлалдарының бүдүүзүнде байырлалдыг байдалга демдеглээн. Коммунистиг партияны тургузар талазы-биле кайгамчык улуг ажылды чорудуп турганы эмиграциядан бодунуң авазы Мария Александровна Ульяновага Владимир Ильич «Симбирскиниң сактып чор мен» деп бижээн. Өскен, төрээн чери Ленинге чажындан-на канчаар сагындырып чораанал? Ол үеде Симбирск улуг эвес можу хоорай, оожум болгаш ыржым-шөлээн хоорай турган деп, ооң дуңмазы Мария Ильинична чугаалаан. Аңаа фабрикалар болгаш заводтар турбаан, трамвайлар болгаш оон туржук конкилер безин турбаан. Ол үеде Симбирскиге чедип келир демир-орук база чок турган». Бөгүн Ульяновскини көөрге, мырынай өске хоорай сагындырып келир. Үстүнде чугаалаттынган чүүлдерни төөгү барымдаалары бадыткап турар.

Черже чындыйып кире берген ыяш бажыңнарны дургаар чуга маңза тротуарларлыг доврак-доозуннуг үндүрүк-кирик кудумчуларның орнунда хөй каът чуртталга бажыңнарлыг кварталдар көдүрлүп үнген, чаагайжыды кылдынган проспектилер, сесерликтер шөйлүп, чаттылып чоруткан. Ульяновтарның билир турганы Симбирскиниң кызыгаарларын хоорай шагда-ла эрте берген. Чаңгыс чүгле Заволжскийде безин революция мурнунда Симбирскиге чурттап турган чурттакчылардан дыка хөй кижи ам ында чурттап турар.

Поволжьениң улуг үлетпүрлүг болгаш культурлуг төвү Совет эрге-чагырга чылдарында Ульяновск апарган. Бир эвес 1917 чылдың октябрьга чедир хоорайга аар-саар демир-дес барааннар аймаа кылып үндүрүп турган болза, ам чуртта болгаш даштыкыда калбак эки сураглыг, Ульяновскиниң маркалыг шынар талазы-биле чаа продукцияны: сан программа башкарылгалыг ховар дээн кайгамчык улуг станоктарны, эң-не ылаптыг ажылдаар приборларны, суггарылга системаларынга ажыглаар чаашкыналдырар машиналарны, кандыг-даа оруктарга торулбас чиик автомобильдерни, электроаппаратураны, дүк пестерин кылып үндүрүп турар. Ам хоорайда үш дээди өөредилге чери, он чыгам эртем-шинчилел албан черлери, школаларның, техникумнарның, библиотекаларның, клубтарның, музейлерниң калбак четкизи ажылдап турар.

— Партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга ажыл-херектери-биле харылавышаан, хоорайның ажылчы чоннары чүгле чыл эгезинден бээр безин пландан ажыр он-он миллион рубльдиң продукциязын кылып үндүрген — деп, Александр Семенович онзалап демдеглээн. — Бүдүрүлгениң техниктиг чепсегленишкининиң болгаш культуразының деңнелиниң талазы-биле бүдүрүлгелерни база албан черлерин үлегерлиг, көрүштүг болдурар дээш чарыш коммунистерниң инициативазын ёзугаар хоорайда калбарган.

Ленинградтың хоорай тудуушкун ажылдакчыларының, специалистериниң ажылдап кылганы чаа кол план бурунгаар хандыр көөр арганы берип турар. Волганың ийи талазынга чаа чуртталга кварталдары бедип үнер, оларны тударының темпилери эң чоокку он чылда бүдүн чартык катап өзер. Хоорайга дөрткү дээди өөредилге чери — университет ажыттынар. Спорт ордузунун. Делегейниң аныяктар төвүнүң, уран чүүлдер училищезиниң, цирктиң, «Турист» гостиницаның бажыңнарын ук чериниң бойдус бүдүжүнге чүүлдештир тудар.

Хоорайның чүгле төп кезээн — Ленинге ак мрамор даштан өндүр улуг тураскаал бедип үнер эң-не көрүш-шинчилиг черин база оон чоогунда кудумчуларны кызыгаарлалдыг ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың зоназы кылдыр чарлаар. Гимназист Володя Ульяновтуң чаш-чалыы чораан чылдары-биле холбаалыг кедергей солун черлер аңаа мөөңнежир. Ол-ла бүгү черлер каттыштыр — «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген чери» деп Күрүнениң төөгү-тураскаалдыг заповеднии болур. Ульяновтарның өг-бүлезиниң чурттап турганы төөгү-архитектуралыг байдалды катап тургузар талазы-биле ажылды углап башкарарын ол чаа албан черинге дагзыр.

Октябрьның баштыңчызынга дириг тураскаал болу берген бөгүнгү Ульяновск, бүгү делегейге тайбың дугайында бодалдары-биле келир үеже бүзүрелдиг чүткүл салган хоорай шак-ла мындыг.

Н. МИЛОВ,
СЭТА-ның корр.
Ульяновск.

ҮЕНИ МУРНААН

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегиниң коллективинде үени мурнаан шалыпчылар хөй. Онза шылгараашкыннарның бирээзи, «БелАЗ» чолаачызы Василий Павлович Коженец октябрь төнчүзүнде-ле он бирги беш чылдың планын күүседипкен. Чолаачы А. П. Чихиревтиң күш-ажылчы календарында 1985 чылдың март ай. Бо мурнакчылардан чыда калбас, сагылга-чуруму быжыг төлептиглерге Г. А. Карповту, В. Н. Штыгашевти, А. А. Яковлевти, Л. Н. Лоскутниковту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Цехте 46 чолаачы беш чылдын сөөлгү чылының үлүүнге кирип ажылдап турар. Транспорт цегиниң коллективи доктаамал күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болуп турар. Даг массаларын рудниктен үүрмектеп-сорттаар цехче үндүр сөөртүр талазы-биле октябрь айның планын цех хуусаа бетинде күүсеткен болгаш улуг Тиилелгениң 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп аар дээш шудургу ажылдап турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Бөгүн—ССРЭ биле Социалистиг Эфиопияның аразынга Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни чарганындан бээр алды чылының хүнү

«...ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМНИҢ АЧЫЗЫ-ДЫР»

Совет нефть тывыкчылар экспедициязының конторазы Эфиопияның чөөн талазында садыг-үлетпүр төвү болуп турар хайым хоорай Дыре-Дауаже кирер орук аксында. Мында, Харэрге провинциязында, найыралчы африка чуртту бойдус байлактарын шиңгилээринге дузалажып турар совет геологтар ажылдап турарлар.

Экспедицияның начальниги Н. К. Регулич журналистерге бо-ла ужуражыр кижи бооптур: ук черниң парлалгазы геологтарның чедиишкиннерин үргүлчү чырыдып турар. Амгы үеде ийиги дугуржулга ёзугаар Огаденниң бассейнинде нефть болгаш газ чыдар черлерин хайгыылдап көрүп тур бис, оон-биле кады чер шимчээшкинин шинчилээр, өрүмнээшкин ажылдарын база кылып турар бис деп, Николай Кириллович чугаалай-дыр. Тергиин үнелиг чиг эт тыптыр дээрзин эрткен хүн бүрүзү бадыткап тур...

Геле деп черде партия база ындыг идегел-биле ажылдап турар. Бис аңаа экспедицияның самолёду-биле чедип чордувус. Ол геологтарның алдыгы партиязы болду. Геологтар өрүмнээшкин кудуктарын кылырының он хире паспорттарын тывыскан. Хайгыыл кылырының бөгүнгү участогунче аъттаныптывыс. Кыры ажык «кырган», «Уазикти» партия начальниги, Саратов чурттуг геолог В. А. Живодров башкарып чор. Ол — экспедицияның хоочуну. Эфиопияга үш чыл ажыр ажылдаан. Африканың саванназынга машина мунуп өөренгени хөлчок хире кижи чорду. Ынчалзажок чартык шак хире болганда-ла, бисти куу-хүрең доозун шыва апты. «Сейсмологтар биске ажылдап турар техниказын көргүстү». Орустар болгаш эфиоптар эгин кожа ажылдап, бот-боттарын эки билчир улус болду. Вибратор оператору, Волгоградтан келген В. П. Викторов бөдүүн эфиоп оолдар нарын техниктиг мергежилди дүрген шиңгээдип ап, күш-ажылчы коллективтиң кежигүннери апаар-дыр деп, өөрүшкү-биле чугаалады. Сейсмостанцияның оператору Менда Айеле биле септелге мастерскаязының механиги Берхану Зелеке совет өңнүктериниң харам чок дузазын демдеглеп, олар мергежилиниң янзы-бүрү ажыктыг аргаларын чүгле чажырар эвес, харын оларның дугайын эфиоп эштеринге чугаалап, дуржулга солчуру дээрге оларның хүлээлгези деп көрүп турарының дугайын чугаалап турдулар. Мээң билир-ле бүгү чүүлдеримни меңээ совет дагдыныкчылары берген деп, Менда Айеле немеди.

Кады ажылдажылга темазынга чугаа баазага ээп келгенивисте база уламчылады. Аңаа партия начальнигиниң оралакчызы Вондиму Тадессе база кириишти. 35 харлыг ол инженерниң намдары Эфиопияның национал кадрларының чаа салгалының-биле дөмей. Баштай ол Бахр-Дарга политехниктиг институт доозкаш, ону Совет Эвилели эфиоп улуска белек кылдыр тудуп берген. Оон соонда Донецкиниң политехниктиг институдунга өөредилгезин уламчылаан болгаш башкарылганың автоматиктиг системаларының талазы-биле специалистиң дипломун алган. Бо партияда ол саналга техниказының ажаалдазын харыылап турар. Вондиму орустап эки чугаалаар кижи болду.

Совет Эвилели Эфиопияның социал-экономиктиг депшилгезинге дузалаары-биле чергелештир бедик мергежилдиг кадрларны өстүреринге дузалап турары кончуг чугула деп, ол чугаалады. Ийи таланың кады ажылдажылгазының бүгү объектилери база аңаа бараан болуп турар. Совет эштер чүгле бистиң партияга безин он ажыг специалистерни белеткеп берген, олар инженер-электронщиктер, геофизик-операторлар, механиктер болуп штатта кирген. Бис-биле кады ажылдап турарларның дыка хөйү совет кижилерни чүгле маңаа, Огаденге, ССРЭ-ден геологтар чедип кээрге бир-ле дугаар көргеннери ол. Оон бээр бистиң кижилер чаа өңнүктериниң ак сеткилдиг, чазык-чаагайын, мергежилин тергиин эки билирин көрүп келген.

Бисти самолётче үдеп бар чыда, Вондиму совет геологтарның Эфиопияга кылып чорудуп турар өске чүүлдериниң дугайын база хөөреп чорду — найырал кежээлери, спортчу маргылдаалар... Ужуп үнеривиске далажыптывыс — моон Дыре-Дауа чедир ырак, 500 километр хире болгай.

...Аддис-Абебаже ээп кээривис мурнунда Эфиопияның ажылчын партиязының Дыре-Дауада комитединиң бирги секретары Себсеба Хайле-биле солун чугаа кылган бис. Барык-ла бүгү эфиоптар мышкаш, ол бодунуң бодалдарын гавааар чугаалап ора, мынча диди: «Совет Эвилелиниң бистиң революциявыска дуза кадар дээн чүткүлүн бедин-биле үнелеп турар бис. Чаа амыдыралды тургузарынга Эфиопия найыралчы холга идегеп болур дээрзин быжыы-биле билир бис. Пролетаржы интернационализмниң бедик бүдүжү, ачызы ол-дур».

Геннадий ГАБРИЭЛЯН,
СЭТА-ның корр.
Аддис-Абеба.

ДЕЛЕГЕЙ ИНФОРМАЦИЯЛАРЫ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КНО-НУҢ КОМИТЕДИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кижиниң арын-нүүрүнге болгаш угаан-сарыылынга чөрүшкек акт, тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка удур эң-не дерзии үүлгедиг кылдыр ядролуг дайынны Каттышкан Нациялар Организациязы чугаа чокка чарлаар болгаш кезээде буруу шавар ужурлуг. Ядролуг дайынны кыпсыр дугайында бодалдар безин кем-буруулуг, ынчангаш шыгыызы-биле буруу шаптырган турар ужурлуг деп, Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының 39-ку сессиязының алдыгы комитединге (эрге-дүрүм айтырыгларының талазы-биле комитет) хөй делегаттар боттарының чугааларынга онзалап айыткааннар. КНО-нуң Кол Ассамблеязының даасканың ёзугаар ол комитет дайынны, агрессияны, колониалдыг дарлалды, апартеидти болгаш геноцидти делегейге эң-не аар кем-херек үүлгедиглери кылдыр тодаргайлаар делегей эргезиниң документизин белеткеп турар.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның ДХМ-и пакистан таланың кылганы чаа агрессчи үүлгедиишкининге холбаштыр Пакистанның АУР-да херектеринге бүзүреткен кижиге удурланыышкынны илереткен. Бо чылдың ноябрь 11-де пакистан шериглер кызыгаарда Барикот районунда афганистан девискээрни аар үгер-боолар-биле алып турганын удурланыышкында чугаалап турар.

ХАНОЙ. Вьетнам найысылалга органызастаан байырлыг кежээ совет-вьетнам найыралдың чырыткылыг байырлалы болган. Ол кежээни Орус дылдың А. С. Пушкин аттыг институдунуң Ханойда филиалын тургусканының бир чыл оюнга тураскааткан. Орус дыл талазы-биле сураглыг вьетнам эртемденнер болгаш литераторлар байырлыг кежээге чүве чугаалааннар. Совет болгаш орус литератураны олар хөй чылдар дургузунда Вьетнамга пропагандалап турарлар. Найысылалдың болгаш чурттуң өлээн каш можуларында хоорайларның школачылары орус ырларны күүседип, шүлүктерни орус дыл кырынга номчааннар.

НЬЮ-ЙОРК. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязының Бирги комитеди (политиктиг айтырыглар болгаш айыыл чок чорук, чепсегленишкинни дүжүрер айтырыглар талазы-биле комитет) бодунуң ажылының өөлчеглиг чугула үе-чадазынче — резолюциялар төлевилелдерин чугаалажып көөрүнче эгелеп кирген.

Ядролуг дайынны болдурбазынга идиглиг тодаргай шиитпирлерни ажылдап кылырының база хүлээп алырының эргежок чугулазын КНО-нуң кежигүннери чурттарның хөй-нуруузунуң төлээлекчилери онзалап демдеглеп турар. Ядролуг боо-чепсектерни немей бүдүрбес дугайында резолюцияның төлевилелин совет делегация киирген.

СОФИЯ. Европага ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар айтырыглар талазы-биле делегей ужуражыышкыны Болгарияның найысылалынга доозулган. Делегейниң 20 чурттарының, оларның аразында Совет Эвилелиниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери ядролуг чепсектен хостуг зоналарны Европа диңке тургузар дугайында айтырыгларны чугаалажып, санал-оналын солушкан. Атомнуг кыжаныышкынга удур демиселге хөй янзы-бүрү чурттарның хөй-ниитизи улуг дуржулганы, мөөңнеп алганын ужуражыышкын бадыткаан.

КОПЕНГАГЕН. Делегейде эң улуг Гренландия ортулукту ядролуг чепсек чок девискээр кылдыр чарлаар дугайында шиитпирни ландистинг — Гренландияның парламентизи хүлээп алган. Ындыг шиитпирни хүлээп алыр дугайында инициативаны Инуит атакватигиит дээр чөөн үзелдиг партия көдүрген. Ол партия Гренландияның хоойлу хүлээп алыр дээди органының составынга бо чылдың чайынында кирген турган.

Данияның Ритсаус-бюро информация агентствозунуң корреспондентизиниң Нууктан — Гренландияның администрациятивтиг төвүнден дыңнатканын ёзугаар алырга, Гренландия бодунуң девискээринге ядролуг чепсекти тургуспас, ядролуг чепсектиг самолёттар чурттуң девискээриниң кырынга ужуп база ындыг чепсектиг корабльдер суг делгемнеринге келирин хоруур дээш идепкейлиг демисежир деп турар.

ВАШИНГТОН. 10 муң фото чуруктарны кошкан узун лента америк найысылалдың төвүнде 2.7 километр черде шөйлү берген турар. Мурнай согуушкун кылырының америк ядролуг ракеталарын Барыын Европага тургузуп турарынга удурлалышкын чыскаалынга киришкеннери ол чуруктарда көргүскен. Америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээринге, хамыктың мурнунда Германияның Федеративтиг Республиказында, Англияда, Италияда тургузуп турарынга чоннуң удурланыышкынын чуруктарның бир янзы ол делгелгези көргүзүп турар. «Барыын Европаның чурттакчыларының тайбың дээш марыжының» киржикчилери ол делгелгени Вашингтонга барып органызастаан.

ПАРИЖ. Амгы үеде Чилиде өлүрүкчү, шаажылакчы дерзии үүлгедиглерниң өөскээни 1973 чылда АКШ-тың шериг-политиктиг деткимчези-биле ол чуртка фашистиг эргилдени чоруткан үеде ханныг үүлгедиглерге деңнежир турар деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн. Хөй муң кижини Пиночеттиң шериглери болгаш каргыс шагдаалары улуг стадионда хоругдап алган турар деп, солун демдеглээн.

Профэвилелдерниң сураглыг хөй төлээлекчилерин, улусчу-демократтыг шимчээшкинниң активчилерин чурттуң соңгу девискээринде концлагерьже тудуп чоруткан деп, «Юманите» айыткан.

МАНАГУА. АКШ-тың разведка албан черлери Никарагуага удур улуг хемчээлдиг дайын халдаашкынын белеткевишаан, ол чурттуң девискээринче сомосажы контрреволюстуг чепсектиг дээрбечилерни ыдалаан. Олар ханныг чаа үүлгедиглерни кылган. Эрткен неделяның төнчүзүнде 300 дээрбечилер Матагальпа департаментиде кофениң «Сорпреса» деп кырүне ажыл-агыйынче халдаашкын кылган болгаш 15 тараачыннарны араатанзыг ёзу-биле өлүрген деп, Национал хосталганың сандинажу фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү, көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң болгаш аграр реформазының министри Хайме Уилок медеглээн. Өлүрткеннерниң аразында ийи бичии уруглар, алды херээжен кижи бар.

БЕЙРУТ. Ливанның эжелеткен мурнуу девискээринге израиль шериглер түс чериниң чурттакчыларынга удур ханныг үүлгедиглерни база катап кылган. Арэн сууржe олар шургуп киргеш, боо-чепсээ чок ливаннарны автоматтар-биле боолаан. Хөй чурттакчылар, оларның аразында дөрт бичии уруглар балыглаттырган.

ТРИБУНАЛДЫҢ ШИИТКЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейганның администрациязының Төп Америкада болгаш Кариб далай девискээринде политиказы делегей эргелериниң норма-чижектеринге, АКШ-тың хоойлу-дүрүмнериниң негелделеринге удур боол, кижиниң эрге-шөлээзин эң-не каржызы-биле үрээни ол боол турар. Каттышкан Штаттарның болгаш ооң деткээни улуска удур каржы эрге-чагыргаларының бөмбүрзектиң ол районунда шериг күжү-биле кем-буруулуг үүлгедиишкиннерин истээн трибунал аңаа ажылын доосказ, ындыг түңнелди кылган.

Америк юристерниң сураглыг каттыжыышкыннарының тургусканы ол трибунал хөй санныг документилерге болгаш херечилер өчүктеринге үндезилээш, тускай илеткелди белеткээн. Ол илеткелге американ ёзу-чурумнуң эрге-чагыргаларының боттарының-на улустарынга удур ханныг террорну кылып турары Гватемалада, Гондураста болгаш Сальвадорда кижиниң эң бөдүүн эргелерин хүнну-не үрел турарының дугайында, Гренадаже америк шериглерниң дээрбечи халдаашкынының уржуктарының дугайында, Вашингтонуң деткип турары никарагуа контрреволюстуг идегеттерниң массалыг араатанзыг чоруктарының дугайында факт-барымдааларны киирген.

Илеткелди КНО-нуң кижиниң эргелериниң талазы-биле Секретариадының төлээлекчизинге хүлээткеш, Төп Америкада болгаш Кариб далай девискээринде кижиниң эргелерин үрээр чорукту болдурбазының хемчеглерин КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң доп-дораан алырын негээн.

БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Европаның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылга дээш Делегей комитединиң калбак сессиязы Бельгияның найысылалынга ажылын доскан. Сессияның хүн чурумунда чаңгыс кол айтырыг тургустунган: «Хельсинкиге эгелээн чорудулганы уламчылап, чавырлыышкынче дедир эглиишкинни канчап хандырарыл?» Ийи хүн дургузунда үргүлчүлээн сессияның ажылынга 20 чурттарның хөй-нииити органзацияларының, а ол мышкаш делегей организацияларының, Каттышкан Нациялар Организациязының төлээлекчилери киришкен. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Даргазы, Европаның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитеттиң даргазы Л. Н. Толкунов совет делегацияны баштап чораан.

Европаның хөй-ниитизиниң ужуражыышкынын тайбың дээш Бельгияда шимчээшкиниң сураглыг ажылдакчызы Р. де Генд ажыткан. Айыыл чок чорукту быжыглаар, кады ажылдажылганы хөгжүдер, чавырлыышкынның болгаш идегежир чоруктуң байдалын катап тургузар дээш демиселди улам-на күштелдирерин делегейниң амгы дүшкүүрлүг чоруу Европаның улустарындан негеп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Европаның Хельсинкиге болган нийти чөвүлел хуралының чыылдырган төөгүзүнүң, ооң ужур-дузазының, чавырлыышкын хөгжүлдезиниң дугайында Хельсинки университединиң политиктиг төөгү профессору Ю. Неваккиви делегейге илеткел кылган. Хельсинкиге чедип алдынган дугуржуушкуннарны күүседири — ол дээрге, Европага шериг-политиктиг байдалдың чогумчалыг болуруунуң, делегейниң бо дивинге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту хандыраарының эки хевири-дир деп, илеткелчи чугаалаан.

Совет делегацияның баштыңы Л. Н. Толкунов ужуражыышкынга чүве чугаалаан болгаш Хельсинкиге эгелээн чавырлыышкынның чорудулгазы бодунуң амыдыралчы аргазын камгалап шыдаан деп медеглээн. Деңнелгаш бир дөмей айыыл чок болуруунуң принцивинге үндезилээш, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле хамыктың мурнунда тодаргай базымнарны кылыры чавырлыышкын чорудулгазын быжыглаарынга эргежок чугула деп, совет төлээлекчи онзалап демдеглээн.

«Чаартылгага» дижир чүвезинге сылдаглап алгаш, бүдүрүлгени кызырар болгаш кижилерни ажылдан массалыы-биле үндүрер дээш оралдажып турар улуг капиталга удур демиселди француз ажылчы чоннар улам күштелдирип турар. «Юманите» солундан алган чурукта: чуртта эң улуг «Текнип» дээр эртем-үлетпүр фирмазының албан-хаакчылары дирекцияның сөөлгү үеде ажылдаар черни ийиги удаа кызырар дээн шиитпиринге удурланыышкынны илередириниң чыскаалында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Вьетнамның улусчу эмчилеринге чорааным

ЧӨӨН ЧҮК МЕДИЦИНАЗЫ

ЭМНЕР ЧОККА

Чижээлээрге, кезер эмчи иштин кезип турда, аарыг кижи ооң-биле чугаалажып, кофени азы шайны конфет-биле ижип чыдар шак ындыг ижин кезиишкининиң дугайында чүнү чугаалап болур силер? База-ла «Филиппин хуулгаазыннар» дугайы эвес иргi? Чок... Доктор Нгуен Тай Тху чүс хире (ылап саны 97) көргүзүглүг кезиишкиннерни Италияга, Швейцарияга, Францияга болгаш өске-даа чурттарга кылган. Ол кезиишкиннерге Европаның көскү кезер эмчилери киришкеннер. Ол кезиишкиннерни кино плёнказында тырттырып каан.

Ындыг болганда, бо таварылгада чүгле барымдаалар дугайын чугаалаар апаар.

«Бижек чок филиппин кезиишкинни» доктор Нгуен Тай Тху хей чүве деп санап турар дээрзин демдеглеп каары чугула. Ооң кезиишкининге бижек дээш кезиишкинниң өске-даа херекселдери киржип турар, чүгле билинместедир эмни хереглевес. Аарыг кижи долу медерелдиг чытса-даа, аарышкылыын шуут-ла эскербес.

Рим хоорайга вьетнам эмчиге берге таварылганы сүмелээн. Шөйүндү кезиишкини кылыры негеттине берген, анаа арга-биле кылыр болза, түңнелдиг болурунга идегээн херээ чок дээрзи бүгүдеге билдингир: улуг назылыг кижи хөй шак дургузунда үргүлчүлээр наркозка шыдашпас. Нгуен Тай Тхунуң киржилгези-биле кезиишкини чедиишкинниг болган. Ине-биле кадаар арганың ачызында сес шак дургузунда аарыг кижиге аарышкыны ол болдурбаан.

Ооң ол инелери чүгле аарышкыны болдурбас эвес, харын эмнеп, чайлаш чок кылыр ужурлуг кезиишкинни солуур. Францияга кесар кезиишкиниң үезинде «ине-биле тынгарылга кылырынче» ону чалаан. Ынчаарга херек кырында ындыг тынгарылга негеттинмээн. Доктор Тху алды ине кадап кааарга, эъди аараан херээжен кижи бергедээшкин чокка чиигеп алган дээрзин байыр чедирилгелери херечилеп турар. База-ла анаа, Францияга, бажынче хан чүгүргенинден үнүн чидирген 63 харлыг аарыг кижини аңаа эккелгеннер. Кара чаңгыс катап ине-биле кадаан соонда, кырган чугаалай берген.

— Ындыг дораан-на чугаалай берген бе?

— Дораан-на эвес, он ийи минута эрткенде.

Ол эмнээшкинни база көргүзер плёнкада бижип каан.

Доктор Тхунуң удуртуп турар институду акупунктура аргазы-биле аарышкы болдурбазының талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг. Ол арганың дузазы-биле аллан ажыг чүүл он дөрт муң кезиишкиннерни Вьетнамда кылган, коду кезиишкини, бүүректерниң, болгаш өттүң даштарын ап каары, өкпе кезиишкини, баш сөөгү оярлы дээш оон-даа өске кезиишкиннерни кылып турар.

Амдыгаа чедир берге азы идегел чок кылдыр санаттынып турар аарыгларны экирти эмнеп турарын база бир чугула чедиишкин кылдыр доктор Тху санап турар. Ол болза үнү чокталыр, дүлейлээр, согурарар болгаш аараанының база кемдээшкинниң уламындан чартыктаар аарыглар-дыр. Чүс аарыынга, астмага, удувастаар чорукка болгаш келдиге удур акупунктура —ине-биле кадап эмнээри багай эвес түңнелдерлиг болуп турар. Мооң-биле чергелештир демдеглеп каар чүвем: Хай Хынг можуга чоруп тура, дүне багай удааным дугайын чугаалай каапкан мен —кайгамчык изиг турган, дээвиирде азып каан хүртү-даа, соок суг-биле өттүрүп ап турганым ак чоорган-даа дуза болбаан. Мээң кады чорааным шүлүкчү Хоанг Минь Тяу биле хелемечи Ланг Бай холдарын чарс кылгылааш: «Дораан-на чугаалаар турган-дыр силер, ол дээрге хей чүве-дир» дидилер. Доктор Буй Тху Хоанг ине-биле кадавайн-даа, холдарымны элээн каш черден салаазы-биле дыңзыды базып кагды, ол дүне өлген чүве-биле дөмей удуп хондум.

Ине-биле кадап эмнээшкин институдунга баарывыска, ооң палаталарын көргүстүлер. Ээлер боттарының чедимчелиг чоруун көөргедип шыдавадылар. Вьетнамда бистиң өннүктеривис эвээш эвес берге байдалдарны амыдыралга шыдажып эртер ужурга таваржып турарлар: эмнелгениң шуглакдөжээн ыяш картындан аргып каан «ширтектер» солуп турар. Ындыг болза-даа кижилер эмнелгеге барып чыдып, эмнээшкиннерни эртип турарлар. Үнү чок үш харлыг уруун холунда көдүрүп алган турган иезин көрдүм: ол уругнуң сес харлыг угбазын база аарыг үнү чок болдуруп каан, институтка ол уруг ийи неделя болганының соонда, анаа чугаалап турар апарган, сегээн дээш ону үндүр бижиптекен, ада-иези ооң үнү чок дуңмазын эккелгеннери ол. Энцефалиттен аараанының соонда, караа чүве көрбестей берген бичии оолду база көрдүм, ол ам ада-иезин таныптегелей берген. Хай Хынгтың можу эмнелгезинге көргеним Вьонг ирейни база сактып келдим. Палатага ооң орнуунуң чанынга будуктуг ыяш даянгыыш турду, ийи эй бурунгаар чартыктааш, үнүн чидиргенинден эмнелгеге даянгыыш дузазы-биле дөңгүп-даңгып элеңейнип четкен. Аарыының дугайын ол боду чугаалап чытты. Эмнелгеден чоруп тура, бисти үдеп турарларже хол чайып, байырлажыры-биле хая көрнүп келиривиске, ак халаттыг кижилер аразынга кым турган деп? Мурнунда өл баг ышкаш турган холун Вьонг ирей өрү көдүрүп алган чайып турду.

Ине-биле кадап эмнээр вьетнам эмнээшкин — уламчылап хөгжүп турар амыдыралчы уран арга-дыр. Чаңчылчаан медицинага 800 хире чажыт «точкалар» билдинип турган. А сөөлгү чылдарда институттуң ажылдакчылары ындыг точкаларның санын 1000 четирген. Аныяк специалистерни белеткээр болгаш ине-биле эмнеп ажылдап турар эмчилерниң билиин бедидер ажылдарны институт чорудуп, эртем айтырыгларын ажылдап кылып, амгы үениң херекселдерин — «точкоскоптар» дээр инелерни, электри-биле ине кадаар аппараттарны болгаш өске-даа херекселдерни институт чогаадып тургузуп турар. Төп эмнелге албан чери туруп турар чер бүрүзүнде элээн нарын таварылгалар ол албан черлеринге онаажып турар, а бөдүүн акупунктура аргазы-биле эмнээрин суур бүрүзүнде практикалап турар.

Ине-биле эмнээр терапияны Вьетнамга чаңчылчываан болгаш элээн спецификалыг удурланыкчыга бодунуң чепсээн удурланыштырар кылдыр тургустунуп келген байдал албадапкан дээр дугайын база демдеглеп каайн. Ол дээрге наркомания-биле демисел-дир.

— Наркомания — албадал-биле, нептереттинген аарыг. Американнар болгаш оларның сүлчээчилери дезип үнген соонда, ол аарыгны кара өжегээр, өш-биле нептередип турган дээрзин херечилеп турар документилер бистиң холувуска кирген — деп хоорайның кадык камгалал килдизинден келген доктор Чыонг Тхин чугаалады.

Вьетнам национал медицинаның наркоманияга удур походу улуг чаагай хефек болган. Ол аарыгны ине-биле кадап эмнээриниң методиказын ажылдап кылган (ону бүгү делегей хүлээп көрген, ону ажыглаан эмнээшкин ийи неделя хире үргүлчүлээр) болгаш ындыг аарыг кижилерни эде кижизидер клиника-школалар четкизин тургускан (аарыг кижи аңаа бир чыл, ийи чыл, чамдыкта оон-даа үр турар апаар). Аарыг кижилерниң чаа бөдүүн ындыг клиникага хүлээп ап турганын мен көрдүм. Сегип турар кижилерниң канчаар ажылдап турарын, оларның гимнастиказын болгаш вьетнам «йог» («зыонг шинь») талазы-биле кичээлдерин база көрдүм, эде кижизиттинген кижилер-биле ужурашкыладым-даа, олар мебельдерни, идиктерни болгаш ойнаарактарны кылып, Ан Ша районнуң кур- черинде ажылдап турарлар. Кандыг төөгүлүг салым-чолдар илерээн дээр!

Доктор Чыонг Тхин чамдык түңнелдерни чугаалады. Клиниктиг эмнээшкинни 12 муң ажыг кижи эрткен, наркоманиядан аңгыда социал качыгдалдарның өске хевирлеринден качыгдап чораан база бир ол хире кижини эмнээн. Он-он муң кижилерге эмнелге черлеринден дашкаар дуза чедирген. 1980 чылда чоруткан тускай шинчилелдиң көргүскени болза, эң-не берге чүве артывыста калган болза-даа, хоорайда ам-даа он беш муң наркоманнар арткан, эмчилерниң болгаш башкыларның долу чедиишкинниг болурунга ам-даа хөй ажылдаары негеттинер.

В. МОЕВ.

(Уланчылыг).

ЧАА ЧАА-ХӨЛ: ЧАШТАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ

№ 2 КМК-ның тудугжулары чаагайжыды туттунган ийи каът ясли-садты 1982 чылдың июнь 1-де ажыглалга кирген. Ында Чаа Чаа-Хөлдүң малчыннарының болгаш янзы-бүрү мергежилдиң кижилериниң уруглары өзүп турар. Ясли-садтың коллективи чаштарны алды бөлүкке хуваап, эртемнерниң болгаш күш-ажылдың бөдүүн аргаларынга өөредип, чараш аажы-чаңга кижизидип турар.

Ясли-сад ажыттынган-ла ийи чыл ашкан. Бо үениң дургузунда методика кабинеди көргүзүг материалдары болгаш уруглар ойнаар янзы-бүрү ойнаарактар-биле элээн хандыртынган. Кижизидикчи башкылар уругларның дыл сайзыралынга дузалыг көргүзүг материалдарын боттары-даа кылып, чыл бүрүде чаартып келген. Ол ышкаш ада-иелерге методика кабинединге херек чүүлдерни база кылдыртып ап турар. Ада-иелер хуралын чыылдырып, «Шевер холдар» делгелгезин организастаарывыс чаңчыл болу берген.

Кижизидикчи башкылар уругларны школаже белеткээринче онза сагыш салып турар. Чижээлээрге, коммунист Галина Сагандай белеткел бөлүүнүн кижизидикчи башкызы. Ол Кызылдың педагогика институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турар. Комсомолчулар Люда Монгуш, Зина Дамба база профэвилел комитединиң даргазы Монгуш Кертик оларның уругларга эге билиглерин дамчыдар, чараш мөзү-шынарга кижизидер дээш ажылдап турары кызымак. Чаштарны арыг-силиг ажаап хайгаараарынга ажылчыннар Александра Санчай-оол, Вера Чыытай, Дагба Акай, Зоя Малбай-оол, Светлана Сырбыкай сугларның киирип келген үлүү биче эвес.

Бөлүк бүрүзүнде төрелдер булуңу дерээн. Ында ада-иелерге эртер темалыг беседаларны кичээл планнарын база ада-иелерге уругларның кылган ажылдарын хүн-бүрү делгеп турар. Бөлүктерде «Бойдус булуңу» тургускан. Уругларга таарымчалыг кылдыр өске-даа чугула дерилгелерин өрээл бүрүзүнде кылгылаан.

Уругларның каң кадык өзүлдезинге янзы-бүрү чемнер чугула. Совхоз ногаа аймаа-биле болгаш өске-даа чемнерни эккеп берип турар. Часкы үеде картофель, ногаан согуна, редиска, огурец дээн ышкаш ногааларны ясли-сад девискээринге чылдың тарып алыр бис. Уругларның кыжын чиир ногааларын баш бурунгаар дузап белеткээн.

Ясли-сад коллективи ажыл-агыйның хөй-ниити ажылдарындан чыда калбайн келдивис. Бо чазын Сарыголга бир кодан ошкунү кыргыштывыс. Ниитиниң малынга 10 тонна сигенни кескеш дужаадывыс, 6 тонна пресстээн сиген сараттаан бис. Оон аңгыда малчыннар слёдунга концерт база көргүстүвүс.

Х. СЕРТИП,

Чаа Чаа-Хөлде ясли-сад эргелекчизи.

ЧУРУКТАРДА: коллективти удуртуп турар коммунист Хүрең Түлүшовна Сертип ясли-сад эргелекчилеп он бир чыл ажылдаан; ясли-садтың фельдшер-эмчизи Светлана Сырбыкайның бичии чашты шинчии оорары; белеткел бөлүүнүң кижизидикчи башкызы Галина Сандаковна Сагандай уругларга тоол номчуп берип олур; чаштарга амданныг чемнер белеткээринге мергежээн улуг повар Вера Бегзи.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

20. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.10— — Футбол дугайында допчулал. 9.40—«Горнистер, харылаңар!». 10.10 —«Мёртвые души». Беш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 11.30 — Док. телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 12.00 — С. Орехов ойнаар (гитара). 12.20—12.25 —Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Эртем-биле күш-ажылдың эвилели». Док. телефильмнер. 15.10 — Концерт. 15.30 —Док. телефильм. 16.30 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин — «Совет эрге-чагырга деп чүл?». 17.00 —«Мээң черим, Россия». 17.30 —Док. телефильм. 18.25 —Мультфильм. 18.30 — Вятка хемниң дугайында док. телефильм. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—ССРЭ-ниң ИХМ-ниң иштики шериглериниң хуусаадан арттыр албанның сержантызы В. Барановтуң маадырлыг чоруунуң дугайында дамчыдылга. 19.20 — Концерт. 19.40 — «Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35 —Концерт. Оон соонда шыдыраага делегей чемпионады. Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — 2-ги класс. Бойдус дугайында. Колхозта күс. 8.55— Эртем-нептерелдиг фильм. 9.05; 12.40 — Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 9.55 — Эртем-нептерелдиг фильм; «Витимниң эриктери». 10.05— ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. 10.35; 11.40 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери. 8-ки класс. «Бистиң ылдыктыг хүлээлгевис». Социалистиг Ада-чуртту камгалаарының дугайында.. 11.05 —«Шыдыраа школазы». 12.10 — Музыка. 3-кү класс. ССРЭ-ниң улустарының музыказы. 1-ги дамчыдылга. 13.10 —Катап тургузуушкун үезиниң уран чүүлү. 4-кү дамчыдылга. 13.50 — Ниитилел дугайында билиг. 14.35 — «Башкы болгаш өөреникчилери». 15.35 — 15.40 —Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Шынзэ». 18.30 — Уругларга фильм. 18.35 — «Азия төвү». 19.05 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 —«...Он алды болгаш оон-даа улуг назы». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.20 — Концерт. 21.00—«Үе». 21.35—22.50 —«Мятежная баррикада». Уран-чечен фильм.

21. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.25 — «Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 10.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 14.45 — Концерт. 12.15—12.20 — Телемедээлер.

14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Беш чыл—кижи бүрүзүнүң херээ». 15.05 — Совет чурулгага уран чүүлү. 15.50 —Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 16.20 —«Концерт залында—школачылар». 17.20 — «Кижи — чер кырының ээзи». 18.20 — Мультфильм. 18.30— Эртем-нептерелдиг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —ССРЭ-ниң 1984 чылда ниитилел эртемнериниң талазы-биле Күрүне шаңналдарының лауреаттары. 19.15—К. Дебюсси—ниң рояльга сюита. 19.40 —«Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 21.00 —«Үе». 21.30 —Болгар эстрада артистериниң концерти. 22.05—Док. телефильм. 23.00—01.50— Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит»—«Металлист». 22.45— Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 — Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. 9.05; 13.10 — Немец дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. 2-ги дамчыдылга. 10.35; 11.40 — Төөгү. 9-ку класс. РСДРП-ниң II съездизи. 11.05 — Авам школазы. 12.10 — Музыка. 3-кү класс. ССРЭ-ниң улустарының музыказы. 2-ги дамчыдылга. 12.40 — Ниити биология. 13.40 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы П. Г. Лозинапың дугайында телеочерк. 14.50 — XIX вектиң орус уран чүүлү. Павел Федотов. 15.10—15.15 — Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер. 18.15 —Концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —«Реформаның оруктарында» деп дамчыдылга. 18.55 —Делегейде болуушкуннар допчулалы. 19.05 — Киножурнал. 19.15 —«Азия төвү». Абаканның телестудиязының дамчыдылгазы. Телемедээлер. 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыжыышкыны». 20.45 —Улустуң аялгалары. 21.00 —«Үе». 21.30—23.10 — «В 26-го не стрелять». Уран-чечен фильм.

22. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Шыдыраага делегей чемпионады. 9.10 — Концерт. 9.40 — «Суздаль». Эртем-нептерелдиг фильм. 9.50 — «Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 11.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 12.10

14.15— Телемедээлер. 14.35 — Док. телефильм. 14.55 — Концерт. 15.50 — ГДР-ден уругларга дамчыдылга. 16.50 —«Шыдыраа школазы». 17.20 — Концерт-романс. 17.45 — «...Он алды болгаш оон-даа улуг назы». 18.30 — Мультфильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Күш-ажыл — ниитилел — кижи». 19.40—«Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35 — Док. телефильм. 22.30 —М. Глинка. «Вальстар, мазуркалар» 23.00—Шыдыраага делегей чемпионады. 23.20—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 —Н. В. Гоголь —«Ревизор». 7-ги класс. 9.05; 12.35— Испан дыл. 10.05 —ПТУ сургуулдарынга дамчыдылга. Астрономия. Хүн. 10.35; 11.40— Зоология. 7-ги класс. 11.00— «Өг-бүле болгаш школа». 11.30 — Эртем-нептерелдиг фильм. 12.05 — Төөгү. 9-ку класс. 13.05 — Ф. Купер. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 13.50— «Последний свидетель». Бижинел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.15—15.20 — Телемедээлер.

18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. 18.50 — Бригада кежээзи-биле ажыл дугайында дамчыдылга. 19.20 — Телемедээлер. 19.30— «Азия төвү».

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.25 — Кино-концерт. 21.00—«Үе». 21.35—22.45 —«Жертва науки». Уран-чечен телефильм.

23. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Эртем-нептерелдиг фильмнер. 9.25 — «Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 4-кү сериязы. 10.45 — «Концерт залында—школачылар». 11.45—11.50 — Телемедээлер.

14.30 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». 15.40 — Музыкалыг дамчыдылга. 16.15 —Эртемденнер агроүлетпүр комплекизинге. 16.45 — Орус чугаа. 17.15 — Кадыда—найыралдыг өг-бүле. 17.45 —Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. 18.15 — «Хөглүг ноталжыгаштар». 18.30 — Док. телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 —Амгы делегей болгаш ажылчын шимчээшкини. 19.35 —«Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 5-ки сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35— Концерт. 23.20 —23.55—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35; 9.35 —Төөгү. 4-кү класс. 9.05; 12.40 —Англи дыл. 10.05—Ч. Дарвинниң үзелиниң тургустунганы. 10.35; 11.40 —География. 5-ки класс. 11.05—Д. Кугультиновтуң шүлүктери. 12.10—Төөгү. 8-ки класс. 13.10 — «Людвиг ван Бетховен». 14.10 —Декабристер дугайында чечен чугаалар. 15.10—15.15 —Телемедээлер.

18.00—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.35 —«Кажан-даа албанда». 19.05 —«Даш чечек». Фильм-концерт. 19.15 —«Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Теледопчулал. 21.00 —«Үе». 21.35—00.20 —«Чисто английское убийство». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

24. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болукказынза. 9.10 — Шыдыраага делегей чемпионады. 9.25 —«Мёртвые души». Уран-чечен телефильмниң 5-ки сериязы. 10.50 — «Спортлотонуң» 47-ги тиражы. 11.00 — «Улам хөй эки бараалнар дээш». 11.30 — Концерт. 11.50 —В. Маяковский —«Владимир Ильич Ленин». 12.40 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. 14.05 — «Өг-бүле болгаш школа». 14.35 —Бөгүн делегейде. 14.50 —«Чурукчулар дугайында чечен чугаалар». 15.20 —«Кижи. Чер. Өртемчей». 16.05—Мультфильмнер. 16.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.00 — Спортчу дамчыдылга. 18.45 —Бүгү-эвилелдиң «Эш ыры» деп телеконкурузу. 19.30 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Звездопад». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 —«Кинопанорама». 23.15 — Шыдыраага делегей чемпионады. 23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА —«Химик». 00.40—00.50 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Бир эвес кадык болукказынза. 8.25 —Док. чаа телефильм. 9.15—«Эртенги почта». 9.45 — Эстон ССР-ниң телепрограммазы. 11.45 — Волейболга ССРЭ чемпионады. 11.55 —Концерт. 12.15 —«Чер кырында, дээрде болгаш далайда». 12.45 — М. Горький. Телешин —«Хозяин». 14.10 — — «Музыка болгаш музыкантылар дугайы». 16.00 —«Бүгү сагыш сеткилдиң хаңызындан» 17.00 — Спортчу дамчыдылга. 17.45 — Ливан дугайында телефильм. 18.55—Док. чаа телефильм. 19.15 — Делегейде болуушкуннар допчулалы. 19.30 —«Музыка киоскузу». 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15—«Кадыкшыл». 21.00 —«Үе». 21.35 — Волейболга делегей чемпионады. 22.05— Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Спартак». 23.15 — 00.15 — Концерт.

25. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Док. телефильмнер. 9.20 — Концерт. 9.50 — «Будильник». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 12.30 —«Көдээниң шагы». 13.40 —«Музыка киоскузу». 14.10 —«Циркачонок». Уран-чечен фильм. 15.15 — Чаа телефильм. 15.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.45 — Чаа мультфильмнер. 17.15 — Концерт. 18.05 —Делегей панорамазы». 18.50 — «Красный дипломат». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 22.40—23.05 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.25 — Мультфильм. 8.35 — Ритмиг гимнастика. 9.05 — Орус чугаа. 9.35— —Н. Флёровтуң шүлүктери. 10.10 — Концерт. 11.00 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 12.00 — Док. фильм. 12.10 — Кино көрүкчүзүнүң элеринчизи. 12.55 — Чаа фильм-шии; «Кысты оорлааны». 15.05 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 15.35 — Суг полозунга Европа чемпионнарының кубогу. 16.10 —«Крах инженера Гарина». Уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы. 17.15 — Делегей болгаш аныяктар. 18.00 — Концерт. 18.55 — Мультфильмнер. 19.25 — «Карак чивеш дээр аразында, доктаа!». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Үнүштер дугайы. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Белые линии». Уран-чечен телефильм. 22.55—ГДР-ден дамчыдылга. 23.25—00.05 — Шанак спортунга делегей маргылдаазы.

Агаар

Республикага шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне агаарының температуразы 30—35, хүндүс 18—20 градус соор.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 30—35, хүндүс 19—21 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

«Запорожец» ЗАЗ-968 маркалыг автомобильди Кызылдың үлетпүр бараалнар садыында хостуг садып турарын чарлап тур.

Кино

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берег» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айболит-66» 10.00, «Без вести пропавший» 12.50, «Берег» 14.40, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «След сокола» 16.20, 18.10, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Преферанс по пятницам» 15.00, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Инспектор — разиня» 18.00, 20.00 шактарда.

20. «КЫЗЫЛ ҮЕР» С. Пюрбю.

Ийи кежегелиг драма. Баштайгы көргүзүг.

Эгелээри 19 шакта.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чылынга тураскааткан «Чырык черге чурттаалга дээш» деп девизтиг V бүгү-эвилел болгаш XI бүгү-российаның «Театр уругларга болгаш аныяк өсиңге» деп неделяның ажыдыышкыны.

ТУДУГ МАСТЕРЛЕРИНИҢ ТУРАНДА ШКОЛАЗЫ

1984-1985 өөредилге чылынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Школа тудугжу-мастерлерни белеткеп турар. Өөренир хуусаазы бир чыл.

7-8 класстан куду эвес билиглиг болгаш 17 хардан өрү назылыг хамаатыларны хүлээп алыр.

Школада общежитие бар. Сургуулдарга ай санында 14 рубль стипендия бээр. Өөредилгеге кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Билдиришкинге д[illegible]азында документилерни кожар: допчу намдар, характеристика, билииниң дугайында документ (бодү-биле), кадыының дугайында шынзылга (№ 286 [illegible]), 3х4 см. хемчээлдиг ийи фоточурук. Өөредилге 1984 чылдың октябрь 1-де эгелээн, хүлээп алыышкын уламчылап турар.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ЧОРУДАР АДРЕЗИ: 668, Тыва АССР. Туран хоорай. Дружба кудумчузу № 13 бажың. Тудуг мастерлериниң тыва школазы.

Редакциянын адрези:
667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2084.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле Күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—01114.